

УДК 94(100)“1914/1918“:316.774“2014“

Зоран Милошевић*

Александра Мирковић Јанковић**

ВЕЛИКИ РАТ И (НЕ)КУЛТУРА ПАМЋЕЊА У МЕДИЈИМА: Говор мржње кроз фалсификовање историје и пропагандно деловање***

Сажетак

Аутори најпре дају кратак осврт на културу памћења и концепте који се доводе у везу са том културном категоријом, као што су колективна меморија народа и превладавање сопствене прошлости. Потом се скреће пажња на значајну улогу медија у развоју и неговању културе памћења. Но, указује се и на неке случајеве где медији, под изговором сећања на неке важне историјске догађаје, заправо врше фалсификовање историје и пропагандно деловање, уз евидентно присуство и говора мржње, те се закључује да је ту реч о некултури, пре него о култури памћења. Потом

* Институт за политичке студије, Београд

** Институт за политичке студије, Београд

*** Рад је настао у оквиру научно-истраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Прва верзија овог рада изложена је на научном скупу са међународним учешћем: „Србија и политика великих сила 1914–2014“, одржаном 14. новембра 2014. у Београду, у организацији Института за политичке студије из Београда. Видети: Зоран Милошевић, Александра Мирковић, „Медији уочи стогодишњице Великог рата: Компаративна анализа садржаја Росијске газете, Дневног аваза, новина Дојче Веле и јавног сервиса ВВС (електронских издања) о Првом светском рату током прве половине 2014. године“, у: Живојин Ђурић, Милош Кнежевић (ур.), Србија и политика великих сила 1914–2014. (Зборник радова, Едиција Расправе, књ. 6), Институт за политичке студије, Београд, 2014, стр. 427–466.

Овде је приложен у његовој проширеној и допуњеној форми.

су изнети резултати емпиријског истраживања које су аутори спровели о различитом приступу одређених медија култури памћења у контексту Првог светског рата. Реч је о компаративној анализи садржаја Русијске газете, Дневног аваза, те два западна медија – немачких новина Дојче веле и британске медијске куће ВВС (из прве половине 2014. год.), као изабраних узорака истраживања медијских докумената, релевантних како у погледу њиховог медијског утицаја, тако и због саме улоге у Великом рату оних држава из којих ти медији потичу и чије интересе неретко заступају, а одакле долазе и данашња (поновна) тумачења тог рата. Анализа и евалуација ових медијских докумената представља несумњиво значајан допринос у сагледавању различитих медијских перспектива у савременом свету, када је реч о медијској тематизацији Првог светског рата и извештавању о догађајима који су пратили обележавање стогодишњице атентата у Сарајеву и почетка овог првог у историји тоталног рата. Анализа показује да, док неки медији, попут Русијске газете, имају професионалан и генерално позитиван приступ овој теми, те представљају добар пример медијске улоге у развоју и неговању културе памћења, друге, пак, попут Дневног аваза, карактерише негативно оцењен приступ, јер је њихово писање примитивно, таблоидно, пропагандно, уз наглашено присуство елемената говора мржње, те релативизујуће и у функцији остваривања дневно-политичких циљева. Поред тога, анализом је утврђено да постоје и они медији, као што су Дојче веле и ВВС, чији су приступи и садржаји двојаког карактера, јер се у неким аспектима и случајевима одликују веома позитивним елементима, али непрофесионализам, неетичност и друге негативности нису увек избегнуте.

Кључне речи: Култура сећања, Први светски рат, Европа, БиХ, Србија, Русија, Немачка, Велика Британија, медији, говор мржње, историја, идентитет, политика.

КУЛТУРА ПАМЋЕЊА И КОЛЕКТИВНА МЕМОРИЈА: МЕДИЈИ И ГОВОР МРЖЊЕ

У савременим друштвима култура памћења (енгл. *cultural memory*) представља значајан сегмент како политичке културе, тако и културе уопште. Она има важну улогу у изградњи, развоју и очувању националног и културног идентитета, али исто тако и у њиховој промоцији. Стога и не чуди што све чешће државе у својим националним културним стратегијама посвећују значајну пажњу и дају позамашан простор управо култури памћења. Како је на једном месту сјајно речено: „*Memoria*, мајка муза (укључујући *Clio*, музу историје), јесте основна форма нашег односа према прошлости, наше егзистенције у времену“.¹ Дакле, култура сећања обезбеђује – и то је нарочито важно када се она посматра из угла медијске улоге – један комуникативни оквир у том односу друштва спрам своје прошлости. Јан Асман (Jan Assmann), који такође полази од поставке да се „помоћу памћења врши синтеза времена и идентитета“, утврдио је да управо на друштвеном нивоу памћење има комуникативни карактер.²

Култура памћења се, пак, доводи у везу са неким другим, мање или више сличним, категоријама и концептима. Тако се неретко, нарочито у домаћем јавном и научном дискурсу, ова културна категорија везује за концепт преваладавања прошлости. То је, заправо, један критички приступ култури памћења, где се акценат ставља на негативности сопствене прошлости, а с циљем суочавања са истима и признавања сопствених „грешака“, односно негативних историјских улога, како би, на тај начин, друштво било у стању да их превазиђе. При томе, у таквом процесу културног памћења, подједнако су важне како она видљивија, материјална димензија (материјални споменици, меморијални центри, места сећања и др.), тако и социопсихолошка димензија, која је заправо услов постојања

1 Jeffrey K. Olick, Vered Vinitzky-Seroussi, Daniel Levy, “Introduction”, у: исти аутори (eds.), *The Collective Memory Reader*, Oxford University press, New York, 2011, стр. 6.

2 Jan Assmann, “Communicative and cultural memory”, у: Astrid Erll, Ansgar Nünning (eds.), *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, Walter de Gruyter, Berlin, 2008, стр.109. Такође, више о становишту овог теоретичара, познатог по истраживању различитих облика памћења и, нарочито, културног сећања, као и по интересу за медитеранске културе, видети и: Јан Асман, *Култура памћења*, Просвета, Београд, 2011.

и оне прве, а реч је о једном дуготрајном ауторефлексивном процесу, уз континуиран развој критичког мишљења и истог таквог односа према сопственој прошлости. Корени концепта превладавања прошлости везују се за Немачку, која се управо на тај начин носи са теретом своје прошлости. Наиме, немачка држава и друштво су изабрали тај, нимало лак али неопходан, пут како би успели да се издигну изнад своје „неславне“ прошлости. Реч је првенствено о превладавању немачке нацистичке прошлости и суочавању ове земље са одговорношћу њеног нацистичког режима за Холокауст, а потом и о превазилажењу социјалистичке прошлости Источне Немачке. У немачком језику чак постоји и посебан термин којим се означава тај процес превладавања прошлости – *Ver-gangenheitsbewältigung*.

Но, ма колико да је значајан такав процес саморефлексије – уз критички приступ сопственој прошлости и историјској улози властите државе – пре свега за „пречишћавање“ колективне свести или, неки би рекли, колективно „отрежњење“, то није, само по себи, довољно за промену перцепција страних јавности, то јест за деконструкцију лоших слика о себи, дакле, за редизајн имиџа земље и изградњу њене добре репутације у међународној арени. За тако нешто, поред бриге о савременом културном стваралаштву и његовој промоцији, неопходно је фокусирати се и на позитивне садржаје сопствене историје, уз дужно поштовање према властитој традицији, а нарочито према страдалништву и жртвама сопственог народа, иако би, сматрамо без основа, неки у томе видели пуку виктимологију, односно виктимизацију културе сећања. Међутим, ово добија посебно на значају када је реч о страдалништву таквих огромних размера као што је то управо био случај са Краљевином Србијом у Првом светском рату, нарочито посматрано у односу на величину територије и становништва те земље. Такво страдалништво се не сме заборавити, односно потиснути из колективне меморије народа. Сећање на њега, дакле, мора бити живо, утолико више што је реч о тако великом и трагичном историјском догађају који је умногоме променио свет.

Дакле, критичка култура памћења неспорно има улогу у трансформацији друштва, али то је само једна димензија ове

културне категорије. Друга њена, подједнако важна, димензија је, дакако, у памћењу и на све оно што је позитивно, највредније и најсветлије у сопственој историји и традицији.

Култура памћења је, такође, тесно везана и за оно што се назива колективна меморија народа (енгл. *collective memory*; фран. *l'histoire collective*), а што је данас предмет истраживања у оквиру различитих дисциплина друштвених наука (од психологије и социологије, преко историје и политикологије, до књижевности, филозофије, антропологије и др.), као и у интердисциплинарним студијама. Однедавно се почело говорити и о потреби консолидовања студија памћења – *memory studies* – у виду оснивања, под тим називом, једне нове, засебне научне и академске дисциплине која би била посвећена искључиво изучавању питања памћења.³ Но, у оквиру студија памћења кључно место заузима управо колективно памћење.

Интерес за памћење у свим његовим формама, како за оно индивидуално тако и колективно, дакле, и историјско сећање, у научној и јавности уопште нагло је порастао током касних 70-их година прошлога века. И док неки сматрају да је тај нови талас преокупације памћењем, назван *memory boom*, почео да јењава на прелазу у нови миленијум, други су мишљења да је тема памћења и даље релевантна и у тренду.⁴ Синтагма колективна меморија у употреби је, пак, од друге половине XIX века (касни XIX век је управо време које је, према мишљењу многих теоретичара, обележила „криза памћења“),⁵ мада је феномен који она означава био предмет теоријског и филозофског интереса и знатно раније, чак се истиче да корени студија памћења сежу и до античке филозофије. Сматра се, међутим, да је француски социолог Морис Албвакс (или, како се још транскрибује у српском језику, Албваш; Maurice Halbwachs, 1877–1945) био тај који је својим класичним делом *Друштвени оквири памћења* (енгл. *Social Frameworks of Memory*; фран. *Les cadres sociaux de la mémoire*) из 1925. године дао специфичну „теоријску тежину“ концепту колективне меморије.⁶ Наиме,

3 На пример, видети: Henry L. Roediger, James V. Wertsch, “Creating a new discipline of memory studies”, *Memory Studies*, Vol. 1, No.1, January 2008, стр. 9–22.

4 Видети: Jeffrey K. Olick, Vered Vinitzky-Seroussi, Daniel Levy, “Introduction”, *op. cit.*, стр. 3–5.

5 Видети: *Ibid.*, стр. 10.

6 Према: *Ibid.*, стр. 16.

Видети и скорашње издање овог класичног дела на српском језику: Морис Албвакс, *Друштвени*

с обзиром на очигледност тога да је памћење у својој основи индивидуални феномен, многи су се питали да ли је уопште могуће нешто попут колективног памћења. Управо је поменути Албвак објаснио да је могуће разликовати две врсте памћења, при чему је једно лично, то јест унутрашње или интерно, а друго друштвено, то јест спољашње. „Или“ – прецизирао је он – „још тачније говорећи, једно је аутобиографско, а друго историјско памћење. Прво се помаже другим, пошто је – у крајњој линији – историја нашег живота део историје уопште“.⁷

Данас је, пак, неретко случај да се, са (пост) модернистичких позиција, колективно памћење доводи у везу са митологизованом прошлошћу и имагинативном традицијом.⁸ Тако ће, на пример, Ненси Вуд (Nancy Wood) закључити да је национално, заједничко сећање, попут сваког другог сећања, ништа друго до „убразилини конструкт“, и то без обзира на стварне историјске одреднице постојања једне нације. На тај начин, ова ауторка се слаже са оним Андерсоновим (Benedit Anderson) ставом да „прошлост која се не може призвати памћењем, мора да се приповеда“.⁹ Овде ваља одмах истаћи да се не слажемо са ставом да колективна меморија народа нужно подразумева само оно што припада митологизованом и имагинативном; јер, како потврђују и неке најновије анализе, поред сећања, ова категорија обухвата и сазнања и информације о датој друштвеној групи и у тесној је вези са њеним идентитетом.¹⁰ При томе може се рећи да та когнитивна

оквири памћења (прев. Оља Петронић), са Поговором Павла Миленковића, Mediterran Publishing, Нови Сад, 2013. Албвак је настојао још тада, 20-их година прошлог века, да утврди да ли колективно памћење постоји и, ако постоји, како се оно формира, те је у оквиру тога разматрао деловање прошлости на обликовање наше садашњости. Развијајући свој концепт колективног памћења, он се ослањао на неке, у то време, веома утицајне теорије, попут Фројдове (Sigmund Freud) психоанализе, Бергсонове (Henri Bergson) филозофије памћења и Диркемове (Émile Durkheim) социолошке теорије.

7 Морис Албваш, „Колективно и историјско памћење“ (у: Maurice Halbwachs, *La Mémoire collective*, Presses Universitaires de France, Paris, /1950/ 1968, стр. 35–79), са француског превео Аљоша Мимица, *Реч: Часопис за књижевност и културу, и друштвена питања*, [http://www.b92.net/casopis_rec/56.2/pdf/04.pdf\(01/03/2020\)](http://www.b92.net/casopis_rec/56.2/pdf/04.pdf(01/03/2020)), стр. 64.

8 Довољно је овде подсетити на чувени зборник из 1983. чији су приређивачи Ерик Хобсбаум (Eric John Hobsbawm) и Теренс Рејндер (Terence Osborn Ranger): *The Invention of Tradition*. Видети његово издање на српском језику: Ерик Хобсбом, Теренс Рејндер (ур.), *Измешљање традиције*, Библиотека XX век, Књижара Круг, Београд, 2011.

9 Према: Ненси Вуд, „Памћење и цивилно друштво“, у: Вукашин Павловић (ур.), *Потиснуто цивилно друштво*, Еко центар, Београд, 1995, стр. 169.

10 Видети нпр: Henry L Roediger, Magdalena Abel, “Collective memory: A new arena of cog-

димензија историјског памћења једног друштва обухвата како знања из прошлости, у смислу друштвеног наслеђа неких раније стечених знања, тако и знања о прошлости, односно спознаје у вези са друштвено значајним историјским процесима и догађајима.

Приметно је, међутим, да оно о чему говори Вудова и други теоретичари сличне оријентације јесте присутно – данас, чини се, више него икада пре – у процесима *nation building*-а и идентитетског инжењерства, односно у настојањима да се конструише нека нова нација и њен, наводно посве специфичан, идентитет, а у чему кључну улогу преузимају управо медији. На овде анализираном случају новина *Дневни аваз* показаће се такав медијски механизам комуникативног, а у ствари, по својој суштини, чисто пропагандистичког деловања. При чему, ту није реч само о измишљању сопствене историје и традиције, већ и о ревизионистичком тумачењу историјских догађаја и фалсификовању чињеница у вези са историјском улогом другог/других, с циљем произвођења непријатеља и ширења негативних стереотиписа о том другом, а све зарад прибављања легитимацијског основа за постојање сопственог, потпуно диферентног колективног „ја“. Надаље, видећемо да се у операционализацији таквог процеса не преза ни од употребе говора или тити језика мржње у тим медијима.¹¹

Како савремено и историјско искуство показује, злоупотреба медија за ширење и пропагирање, путем говора мржње (енгл. *hate speech*), нетрпељивости, нетолеранције, дискриминације, предрасуда, а нарочито насиља, може да има далекосежне и опасне последице, с обзиром на домете тих порука које шаљу медији и њихов круцијалан утицај на обликовање јавног мњења. Такав облик говора данас се, наине, у многим демократским друштвима (на пример, САД су изузетак у том смислу) одређеном правном регулативом

nitive study”, *Trends in Cognitive Sciences*, Vol.19, No. 7, 2015, стр. 359–361.

11 Према мишљењу Цереми Валдрона (Jeremy Waldron), у чијем је истраживачком фокусу управо говор мржње, један од разлога зашто неки преносиоци порука користе говор мржње јесте тај „да би другим већ потврђеним фанатизма ставили до знања да нису сами у свом расизму или нетрпељивости“, те да би „ступили у међусобни контакт и координацију у подривању обећања која се дају у име најосновнијих принципа друштва“. Jeremy Waldron, *The Harm in Hate Speech*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts; London, England, 2012, стр.95.

ограничава или забрањује и санкционише,¹² али упоредна пракса у том погледу се доста разликује. Због тога ће неки чак поставити и питање последица које таква шаролика пракса, у виду суштински различитих правила, а базирана на различитом културном, вредносном и историјском контексту појединих земаља, може да има по слободу говора као једну од највиших вредности либералне демократије. Другим речима, питање је неће ли такав културни релативизам послужити само као оправдање или изговор за ограничења садржаја експресивних форми, која би заправо могла озбиљно да угрозе слободу изражавања.¹³ Но, с друге стране, сам говор мржње, уз одсуство законских рестрикција, јесте злоупотреба права на слободу изражавања. Ту се ради о једној дилеми која се поставља у вези са границама, с једне стране, говора мржње и, с друге, слободе говора.

Дакле, када је реч о говору мржње као начину комуникативног и пропагандистичког деловања, важно је подвући да је његово маркирање, а тиме и сузбијање, у значајној мери ограничено непостојањем још увек довољно прецизног појмовног разграничења у односу на неке друге категорије као што су слобода говора (енгл. *freedom of speech*) или (легитимна) критика.¹⁴ Па ипак, неке, у том смислу веома

12 Поменути Валдрон је настојао да покаже како рестрикције говора мржње у демократским земљама имају мале или веома ограничене ефекте на политичку легитимацију, јер је, према његовом виђењу, тиме заправо само обезбеђен другачији, законит начин за експресију нетрпеливости, док такви ставови постају нелегални тек када су изражени у форми витуперације, то јест грдње и приговарања. Видети: Jeremy Waldron, "Hate Speech and Political Legitimacy", у: Michael Herz, Peter Molnar (eds.), *The Content and Context of Hate Speech: Rethinking Regulation and Responses*, Cambridge University Press, New York, 2012, стр. 335. Такође, о том питању видети и: James Weinstein, "Hate speech bans, democracy, and political legitimacy", *Constitutional Commentary*, Vol. 32, Issue 3, 2017, стр. 527–583.

13 Управо тим питањем се бави горенаведени Зборник есеја: Michael Herz, Peter Molnar (eds.), *The Content and Context of Hate Speech: Rethinking Regulation and Responses*, Cambridge University Press, New York, 2012. Но, треба напоменути да су таква размишљања одраз јаке конституционалистичке струје у Сједињеним Америчким Државама; а према том становишту, законске рестрикције говора мржње представљале би кршење устава те земље, одн. његовог Првог амандмана којим се јамчи слобода говора, те се оне третирају као нешто што може да угрози слободу тамошњег друштва.

14 Када је, пак, реч о слободи изражавања (*freedom of expression*) и њеним границама значајне су одредбе *Европске конвенције о људским правима*, где се у чл. 10 каже следеће: „Свако има право на слободу изражавања. Ово право укључује слободу мишљења и прихватања и преношења информација и идеја без уплитања јавних власти и без обзира на границе... Остваривање ових слобода, будући да то са собом носи и дужности и одговорности, може бити подложно оним формалностима, условима, ограничењима или казнама који су прописани законом и који су неопходни у демократском друштву, у интересу националне безбедности,

корисне, смернице могу се наћи у савременој литератури. Тако се, на пример, истиче да је говор мржње онај говор којим се напада, прети или вређа особа или група на основу личних својстава или специфичности групних својстава, то јест припадности, као што су национално порекло, етничка припадност, раса, религија, пол, родни идентитет, сексуална оријентација или инвалидитет;¹⁵ а у последње време у говор мржње се сврстава и изражавање нетрпељивости на основу друштвеног порекла, као и према различитом политичком и другом мишљењу и уверењу.¹⁶ Према *Кембриџовом речнику*, то је и јавни говор којим се изражава презир и охрабрује насиље према особи или групи на бази горепоменутих својстава.¹⁷ Такође, поред подстицања и промовисања дискриминације, нетолеранције и непријатељства према одређеном лицу односно групи, говор мржње се манифестује – што је за ово истраживање од посебног значаја – и кроз креирање и ширење негативних стереотипа, те утицање на осуду околине, као и стварање уверења код великог дела јавности да је такво понашање друштвено пожељно и оправдано, те да неће бити санкционисано.¹⁸ Комитет министара Савета Европе је 1997. године, у својој „Препоруци државама чланицама о говору мржње“, одредио да овај израз „подразумева све облике изражавања који шире, раширују, подстичу или оправдавају расну мржњу, ксенофобију, антисемитизам или друге облике мржње засноване на нетолеранцији, укључујући ту и нетолеранцију изражену у форми агресивног национализма и етноцентризма, дискриминације и непријатељства према мањинама, мигрантима и људима имигрантског порекла“.¹⁹

територијалног интегритета или јавне сигурности...“; те, како се даље наводи, ово може бити, између осталог, у циљу „спречавања нереда или криминала“, „заштите морала“, „заштите угледа или права других“ итд. *European Convention on Human Rights*, 4. November 1950, Rome, Council of Europe, Article 10, <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression> (29/02/2020).
15 Видети: “Hate Speech” Definitions, *Dictionary.com*, <https://www.dictionary.com/browse/hate-speech?s=ts> (01/03/2020).

16 Видети: „Говор мржње: Појам и национални правни оквир“, www.yucom.org.rs (01/03/2020).

17 Видети: “Hate Speech”, одредница у: *Cambridge Dictionary*, [https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/english/hate-speech\(01/03/2020\)](https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/english/hate-speech(01/03/2020)).

18 Према: „Говор мржње: Појам и национални правни оквир“, *op. cit.*, www.yucom.org.rs (01/03/2020).

19 Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to member states on “hate speech”, adopted on 30 October 1997 (at the 607th meeting of the Ministers’ Deputies), Committee of Ministers, Council of Europe.

Захваљујући овом документу, Савет Европе је постао „прва и једина међународна међувладина организација која је усвојила једну званичну дефиницију говора мржње“.²⁰

Поред доста широког и недовољно јасног одређења овог појма, те различитог нормативно-правног третирања појаве на коју се односи, додатни проблем у борби савременог друштва против говора мржње јесте и то што се он у последње време све више измешта из штампаних и класичних електронских медија у нову медијску сферу – тзв. *online* медије. Најбољи индикатор тога су коментари са јасно препознатљивим елементима говора мржње на друштвеним мрежама, интернет форумима и вебсајтовима медијских кућа. Отежавајућа околност у сузбијању такве форме говора на интернету јесте, с једне стране, масовност интернет корисника и партиципаната у дискусијама те нове сфере јавности, као и њихова анонимност, и, с друге, дефицит људских, материјалних и техничких ресурса *online* медија. Једноставно, говор мржње на интернету је постао проблем на локалном, националном, регионалном и глобалном нивоу. Стога је неопходно деловање структура и организација са свих ових нивоа, и то кроз интерсекторску сарадњу, како би се постигла већа ефективност и боља ефикасност у сузбијању те појаве. У том смислу, значајно је поменути *No Hate Speech* кампању коју покренуо Савет Европе 2013. године, а у оквиру које је акценат стављен на формирање националних тела која би се бавила превенцијом и сузбијањем говора мржње и то првенствено, што је од суштинске важности, кроз адекватну едукацију младих и њихово оспособљавање за употребу другачијих или алтернативних наратива.²¹

Ревизија оцена Првог светског рата, посебно одговорности за његов почетак, јасно је изражена од стране неких европских држава, првенствено оних које су управо допринеле његовом отпочињању и разбуктавању, али, што је изненађење, то манифестују и Велика Британија и Француска, преко јавних

20 “Council of Europe’s work on Hate Speech”, Council of Europe, [https://www.coe.int/en/web/no-hate-campaign/coe-work-on-hate-speech\(02/03/2020\)](https://www.coe.int/en/web/no-hate-campaign/coe-work-on-hate-speech(02/03/2020)).

21 Више о овој кампањи видети: *No Hate Speech Youth Campaign*, Council of Europe, [https://www.coe.int/en/web/no-hate-campaign\(02/03/2020\)](https://www.coe.int/en/web/no-hate-campaign(02/03/2020)).

иступа неких својих наводно научних посленика, премда је реч о земљама које су биле на страни победника. Пошто су данас жртве, то јест они који су прво нападнути политички слаби, а поражени у Првом светском рату јаки (и економски и политички), јасно се види жеља да се, опет путем употребе моћи, али овога пута оне меке (тзв. *soft power*) и њој инхерентне медијске моћи, изврши замена теза, тако да се жртве прогласе кривима и одговорнима за почетак Великог рата. На тај начин, ова политика неких западноевропских влада да ревидирају утврђену одговорност за отпочињање Првог светског рата добија свој одраз и у медијима. Стога смо се и определили да нашу истраживачку пажњу усмеримо на покушај да, анализом садржаја одређених медија из прве половине 2014. године, укажемо на поједине значајне тенденције у том погледу.

РАСИЈСКАЈА ГАЗЕТА И ПРВИ СВЕТСКИ РАТ

Расијскаја газета је дневна новина формата А2, а излази од 11. новембра 1990. године као званични орган Владе Руске Федерације. Штампана се на руском језику и дневни просечни тираж јој је 185.445 примерака (податак је из друге половине 2010. године), док се недељни број *РГ-Недеља* штампа у 3,5 милиона примерака. Штампана се у 44 града Русије и та издања садрже и регионалну проблематику. Новина има и статус званичног публикатора докумената Владе и Думе.

Расијскаја газета је, дакле, орган Владе Руске Федерације и изражава њене ставове. Материјал који анализирамо преузет је са интернет портала, а обухвата период од јануара до јуна 2014. године. У анализираном периоду објавила је 25 прилога о Првом светском рату.

Одмах на почетку јануара *Расијскаја газета* је писала о делу Гаврила Принципа. *Расијскаја газета* објавила је веома објективан чланак о Гаврилу Принципу²² и почетку Првог светског рата. Аутор је ишао хронолошким редом, истакавши да је повод за почетак Првог светског рата био атентат деветнаестогодишњег Принципа на Франца Фердинанда и његову жену – Софију Хоенберг (Sophie von Höhenberg).

²² Игорь Елков, „Дело Принципа, 100 лет назад началась Первая мировая война“, *Российская газета – Неделя*, №6274 (2), <http://www.rg.ru/2014/01/09/pistolet.html>.

Атентат је извршен у Сарајеву (Босни и Херцеговини), тада у саставу Хабзбуршке монархије, али су за све оптужени Срби и држава Србија. Уследио је ултиматум Аустроугарске Србији, који је толико био понижавајући да није могао бити испуњен. На основу тога, Аустроугарска је објавила рат Србији, да би, после мобилизације руске војске, у августу 1914. године Немачка објавила рат Русији. Питање обесправљености Срба у БиХ и како се ова српска територија нашла у саставу Аустроугарске мало је разматрано.

На Поклоничкој гори у Москви, како пише „Газета“ 19. фебруара, планирано је откривање споменика херојима Првог светског рата. Потом се „Газета“ сели у Сибир („Заборањени рат – поглед из Сибира“), извештавајући о томе како се на поменути рат гледало у овом руском региону. У част надалеко чувене по храбрости коњичке дивизије са Кавказа (у медијима је описивана као „Јуначка дивизија“) одржана је трка коња. Историчар Сергеј Белајев је читаоцима објаснио зашто је Први рат у односу на Други запостављен у руској историји и сећању (ваља напоменути да овај историчар атентат Принципа третира као терористички чин). Каљинград се у „Газети“ опет наводи као место у коме је подигнут споменик поводом сто година од почетка Првог светског рата. *Расијскаја газета* је пратила рад председника Думе – Сергеја Нарешкина по питању обележавања Првог светског рата, коме су показана до сада непозната документа о Првом рату, те извештава о његовом предлогу да се дигитализују подаци о војницима из рата. Министарство одбране Руске Федерације је отворило интернет-портал посвећен стогодишњици Првог светског рата, док је Министарство културе Руске Федерације финансирало израду стрипова о херојима Првог светског рата, а о чему извештава *Расијскаја газета*. Затим се извештава о сусрету Нарешкина са потомцима војника „заборављеног“ рата. Такође, *Расијскаја газета* обавештава и да је руска влада учила доступним јавности сву документацију везану за Први светски рат, те да се документарни филм о „Споменицима посвећеним Првом светском рату ‘реконструираше’ у 3Д формат“. Потом је 15. априла обављен и чланак поменутог Сергеја Нарешкина, председника Думе (парламента Руске Федерације): „Свет не треба да заборави поуке Првог светског

рата“. У Москви је отворена изложба („Сведоци Првог светског рата“) о коњаницима са Кавказа („Јуначка дивизија“), који су учествовали у овом рату. У Царском селу обновили су и отворили за јавност Ратну собу у којој су одржавани састанци и саветовања, док је у Јарославу отворена изложба пропагандних плаката из тог времена.

Новина је извештавала о подизању споменика херојима Првог светског рата (у Брјанску и Каљинграду), затим о културним догађајима којим се јавност подсећала на рат започет 1914. године (перформанс о Првом светском рату у Прагу), као и о изложбама (нпр: „Сто година од почетка Првог светског рата“ у Владимиру).

Неколико чланака *Расијске газете* посебно привлачи пажњу. Први је свакако текст председника Думе, Сергеја Нарешкина (заправо, то је његов уводни говор на отварању округлог стола на тему „Први светски рат: култура и памћење“, који су организовали УНЕСКО и Руско историјско друштво из Париза), који је нагласио да се не сме заборавити прошлост, те да је руском друштву потребно повратити знање о заборављеним страницама историје. То је управо један од задатака организатора манифестација посвећених Првом светском рату. „Надам се да ће са таквим знањем доћи и осмишљавање поука историје“, нагласио је Нарешкин.²³ Присутне је, том приликом, председник Думе информисао о томе шта Русија ради да се не заборави Први светски рат, односно да се не фалсификује истина о овом рату. Наиме, Русија је 1. август прогласила за Дан сећања на погинуле у рату 1914–1918. године (иначе, то је дан када је Немачка објавила рат Русији). Такође, ради се на завршетку изградње споменика Незнаном војнику Првог светског рата; затим, утврђује се коначни број погинулих и сабира материјал из породичних архива, организују се пригодне и научне конференције.²⁴ Директор Државног архива Русије, Сергеј Мироненко, обавестио је јавност да се приводи крају припрема мултимедијалне изложбе која „са фотографском тачношћу“ приказује историју Првог светског рата. И други су говорили о томе шта њихове институције

²³ Сергей Нарышкин, „Вернуть историю“, *Российская газета*, <http://www.rg.ru/2014/04/15/narishkin.html>.

²⁴ Исто.

планирају да ураде по питању обележавања стогодишњице Првог светског рата, што све заједно представља велики напор да се достојно и, истовремено, веродостојно, дакле, истинито обележи „заборављени рат“.

Можемо, стога, са сигурношћу закључити да је *Расијскаја газета* веома примерено, чини се да не би било претерано рећи чак и достојанствено, а све у свему веома успешно извршила новинарски задатак. Одмах се уочава да нема мржње ни према коме, посебно не према изазивачима Првог светског рата. Новина је инсистирала на утврђеним историјским чињеницама, сведочанствима потомака руских учесника у „заборављеном“ рату и преносила какве се манифестације одвијају широм Русије по питању обележавања сто година од почетка Првог светског рата. Све ово указује да, посматрано на глобалном плану, још увек постоје праве дневне новине које поштују новинарску етику и новинарску професију.

ДНЕВНИ АВАЗ И ПРВИ СВЕТСКИ РАТ

Дневни аваз, за разлику од *Расијске газете*, јесте приватни дневни лист Фахрудина Радончића, иначе председника парламентарне странке Савез за бољу будућност и некадашњег министра одбране БиХ. Лист је најтиражнији у Федерацији БиХ, где већину чине становници исламске вероисповести.²⁵

У анализираном периоду (јануар–јун 2014. године) лист је на свом порталу објавио свега пет чланака и то условно говорећи 3:1:1 у смеру ревизије истине о Првом светском рату. Једини чланак који насловом, али не и садржајем, приближно заступа утврђену истину о Првом светском рату није ауторски, већ „Аваз“ преноси писање британског *Гардијана* који је објавио изјаву унука аустроугарског цара – Карла Хабзбург-Лотрингена (Karl Habsburg-Lothringen) да би Први светски рат почео и без Принципа, што је објективно. Међутим, даље оптужује Русију за изазивање рата, што је нетачно. „Ако

25 Опширније: Зоран Милошевић/Александра Мирковић, „Етно-конфесионални идентитет Срба у ‘Дневном авазу’“, у зборнику: *Национални идентитет и религија*, приредили: Зоран Милошевић/Живојин Ђурић, Институт за политичке студије, Београд, 2013, стр. 205–244; такође и: Зоран Милошевић, „Компаративна анализа ставова ‘Дневног аваса’ о Европској унији и Турској за период од 1. септембра до 10. новембра 2013. године“, *Политичка ревија*, бр. 4, Београд, 2013, стр. 85–104.

бисте све поједноставили, могло би се рећи да је пуцњем у Сарајеву почео Први свјетски рат. Али да и није било тог пуцња у Сарајеву, рат би почео три седмице касније, негдје другдје“, рекао је у интервјуу новинарима унук посљедњег цара Аустроугарске. Хабзбург-Лотринген сматра да нема потребе да његова породица покаже кајање за трагедију Првог свјетског рата, јер би то на првом месту значило да је она била крива. „Било би погрешно да се упире прстом у једну државу. Ако то урадите, требало би да узмете у обзир да су тада већ постојале значајне тензије, нарочито између Немачке и Русије, које су већ почеле да мобилишу своје трупе дуж граница.“ Он је рекао да се слаже с мишљењем да су сви европски народи тада били спремни за рат: „Многи су се већ тада прикључили блоковима чекајући велики сукоб. Ако сте имали некога ко је крив, онда је највећи кривац за почетак рата био сам национализам.“ Аустроугарско царство је тада имало 50 милиона становника, а царска Русија је деценијама спроводила политику конфронтације и то преко утицаја у источној Европи, што је довело до рата на Балкану 1912, на основу чега се могао предвидети и већи сукоб. Хабзбург-Лотринген каже да је његов деда, посљедњи цар Аустроугарске, био само онај ко је, како је рекао, наследио рат.²⁶ Следи неутрални текст у којем „Аваз“ преноси да ће шездесетак Европљана пешачити поводом стогодишњице Првог светског рата и прећи 3.600 км, пролазећи кроз „преломна места“,²⁷ што је „грађанска иницијатива“ и допринос помирењу народа.

Но, после ова два чланка, следи коришћење обележавања стогодишњице почетка Првог светског рата за обрачун са данашњим „политичким непријатељима муслимана“, пре свега са светски познатим режисером Емиром Кустурицом, а потом и Србима уопште, којима се приписује терористичка и агресивна делатност од 28. јуна 1914. до данас.

„Аваз“, наиме, преноси размишљање француског „филозофа“ Бернара Анри Левија (Bernard-Henri Levy), који је написао позоришни комад „Хотел Европа“ о односу Европе

26 „Karl Habsburg-Lothringenza ‘Guardian’: Unuk austrougarskog cara: I da Princip nije pucao, rat bi svakako počeo“, *Dnevni avaz*, 15.01. 2014, <http://www.avaz.ba/globus/europa/unuk-austrougarskog-cara-i-da-princip-nije-pucalo-rat-bi-svakako-pocao>.

27 „Evropljani pješače povodom stogodišnjice Prvog svjetskog rata“, *Dnevni avaz*, 08.05.2014, <http://www.avaz.ba/globus/europa/evropljani-pjesace-povodom-stogodisnjice-prvog-svjetskog-rata>.

према БиХ, а светска премијера планирана је да буде уприличена у Народном позоришту у Сарајеву 27. и 28. јуна 2014. године. Повод за писање овог позоришног комада био је рат од пре двадесет година, а режију је поверио Дину Мустафићу „који није Кустурица“. Даље, Леви на питање новинара „Зашто баш Кустурица?“ одговара: „То што је изгубио талент који му је био својствен. Колико је тужно када неко ко је аутор филмова као што су ‘Отац на службеном путу’ или ‘Аризона Дрим’ заврши своју каријеру у улози патетичног уметника пропаганде, играјући лажног дивљака и службеног побуњеника! Његов пројект ‘адаптације’ великог Андрићевог дела чини се да изражава оно што су надреалисти звали ‘злочином против сигурности духовног здравља’. Гледам тај пад Кустурице. Компарирам с моралном часношћу Мустафића или синеасте какав је Данис Тановић. Заиста сам ужаснут.“²⁸

На питање новинара „Аваза“: „И како се завршава представа?“ „филозоф“ одговара: „Рано је да вам то одам! Могу вам само рећи да ће на крају бити прави позоришни изненадни преокрет, политички и поетски. И тиче се Босне и Херцеговине. Моја је теза, укратко, да је савремена Европа болесна, од 1914, од Аушвица, од своје дуге покорности комунизму, и још толико других ствари. И скорије, оно од чега је болесна, терет који није прогутала и који јој још запиње у телу, то је начин на који се, прије 20 година, прострла пред Милошевићем и дозволила у Босни масакре над невиним људима. Закључак: Улазак БиХ у Европску унију је хитност, не само за БиХ него за саму Европу.“²⁹

Чланак се завршава на следећи начин: „У преподневним сатима 28. јуна ми ћемо упутити велику петицију под називом ‘Милион потписника за улазак БиХ у ЕУ’. Ко ‘ми’? Моји француски пријатељи – Жил Херцог (Gilles Hertzog) и Флоренс Артман (Florence Hartmann), који су моји ‘саучесници’ од почетка, те Адил Куленовић с ‘Кругом 99’. А затим, такође, с подршком више великих европских новина. Сви се слажемо у једном питању: ако желимо себи избећи срамоту да Босна остане пред вратима Европе када су их Хрватска јуче и можда

28 „Gledam taj pad Kusturice!“, *Dnevni avaz*, <http://www.avaz.ba/vijesti/intervju/gledam-taj-pad-kusturice>.

29 Исто.

Србија сутра успеле проћи, онда треба заобићи апаратуре, заобићи бриселске дипломате, гурнути у страну конформизме и фаталности, пробити инфицирану рану цинизма и лажи и ослонити се на вољу самих грађана Европе. Све су то ствари које ће урадити ова велика међународна петиција“ – сматра Леви.³⁰

Још тенденциознији је чланак који је потписао А. Чорбо-Зећо, а који је опет усмерен против Кустурице и Срба. „Међународни одбор заобележавања 100 година од избијања Првог светског рата, који чине историчари из Велике Британије и Русије и који ће овај догађај обележити махом у Републици Српској, одлучио је Емиру Кустурици поверити пројекат снимања документарног филма о овом рату. Оштре реакције историчара изазвала је порука Кустурице да ће Гаврила Принципа приказати као човека који није био узрок Првом свјетском рату, те да ће га идеализовати у ‘историјску величину’. Иако се историчари слажу да Принцип није био узрок већ повод Првом светском рату, поручују да се глорификација било које стране из ужасног рата, у којем су страдали милиони људи, не сме спроводити. Кустурица је, такође, навео да ће у филму приказати и чињенице које су претходиле Сарајевском атентату, када је Принцип убио аустроугарског престолонаследника Франца Фердинанда и његову трудну супругу Софију.“³¹ Лист даље цитира професора др Енвера Имамовића, историчара, који каже да „сама чињеница да је атентат изведен у организацији ‘Младе Босне’, која је у свом политичком програму имала зацртан план да се БиХ припоји Србији, а у то време БиХ је била у склопу моћне Аустрије, говори да је тај атентат био тек окидач који је запалио свет“. Друго, Имамовић тврди „да су чињенице које су претходиле атентату, а које спомиње Кустурица, апсолутно минорне и безначајне, те да се као такве скоро и не спомињу у историји“.³²

„Аваз“ потом простор даје „британском историчару“ Марку Атили Хоару, професору Кингстон универзитета из Лондона, који је учествовао у писању оптужнице против

30 Исто.

31 А. Чорбо – Зећо, „Historičari protiv glorifikacije. Gavrilo Princip između Kusturice i činjenica“, *Dnevni avaz*, 21.01.2014, <http://www.avaz.ba/vijesti/teme/gavrilo-princip-izmedju-kusturice-i-cinjenica>.

32 Исто.

Слободана Милошевића. На питање: „Ко је започео Први светски рат“, овај „историчар“ одговара: „За српске патриоте, Први светски рат био је херојска борба против империјализма Аустроугарске и Немачке. Такође, био је то ослободилачки рат и борба за уједињење Јужних Словена. Међутим, реалност је мало другачија и компликованија. Истина је да је до 1914. Србија била деценијама жртва малтретирања Аустроугарске која је стално успевала да те борбе убележи у своју корист. Но, Србија је имала и властите експанзионистичке намере које су се протезале на територије под контролом Хабзбуршке монархије. Посебно је то изражено било када се радило о БиХ. Естремно националистичка терористичка организација ‘Уједињење или смрт’ (‘Црна рука’) била је дубоко укорењена у редовима српске војске и имала је снажан утицај на српску политику. Управо је ова организација одговорна за убиство надвојводе Франца Фердинанда у Сарајеву у јуну 1914. године. Србија се не може кривити за избијање Првог светског рата. До њега је морало доћи због сучељавања империјалних интереса великих сила: Велике Британије, Француске, Русије, Немачке и Аустроугарске. Они су кривци за избијање тог рата. Али, свака објективна анализа разлога за избијање рата мора у питање довести традиционални патриотски поглед Србије на тај догађај“.³³

На основу спроведене анализе, јасно се види разлика у приступу култури памћења између анализираних новина када је реч о медијској тематизацији Првог светског рата. Док *Расијскаја* газета штити истину о Првом светском рату, дотле *Дневни аваз* шири антируске и антисрпске стереотипе. Текстови ове друге новине, које карактерише примитивно и таблоидно писање, као и неосвртање на чињенице, све релативизују и смештају у актуелни политички тренутак, уз оптуживање Руса и, нарочито, Срба да су не само криви за почетак Првог светског рата, већ и за разбијање Југославије и изазивање рата у Босни и Херцеговини (наравно и Хрватској). Истовремено, „Аваз“ прикрива улогу муслимана из БиХ у Првом светском

33 Sead Numanović, „Marko Atila Hoare, historičar i politički analitičar: Ne računajte na pomoć Zapada“, *Dnevni avaz*, 12.01.2014, <http://www.avaz.ba/vijesti/intervju/ne-racunajte-na-pomoc-zapada>.

рату и злочине које су они починили у Србији. Ово отвара мноштво питања, од тога ко стоји иза овакве пропаганде до питања новинарске етике.

ДОЈЧЕ ВЕЛЕ И ВВС О ВЕЛИКОМ РАТУ

У наставку текста, фокус ће бити на анализи садржаја два западна медија – немачких новина *Дојче веле (Deutsche Welle)* и британске медијске куће *BBC (British Broadcasting Corporation)*, као изабраних узорака истраживања медијских докумената, релевантних како у погледу њиховог медијског утицаја, тако и због саме улоге у Великом рату држава из којих ти медији потичу и чије интересе неретко заступају, а одакле долазе и данашња (поновна) тумачења Великог рата. Анализа и евалуација ових медијских докумената, поред већ горе представљених медија – *Русијске газете* из Русије и *Дневног авза* из БиХ – имаће несумњиво значајан допринос у сагледавању глобалне медијске перспективе или, боље рећи, различитих медијских перспектива у савременом свету, када је реч о медијској тематизацији Првог светског рата и извештавању о догађајима који прате обележавање стогодишњице атентата у Сарајеву и почетка овог првог у историји тоталног рата, којим је, као таквим, и то ваља посебно нагласити, започео и својеврсни процес војне или оружане глобализације.

Овде је, ради бољег разумевања анализе и самог приступа аутора, неопходно дати и одређено методолошко објашњење. Наиме, уочљиво је једно методолошко одступање у избору одређених медија као предмета анализе. Реч је, наравно, о медијској кући *BBC*, чији су приступ и однос према теми Великог рата узети у разматрање иако се ради о једном електронском медију, насупрот штампаном карактеру свих других медија који су обухваћени овим истраживањем. Но, с обзиром на то да је у питању један (британски) јавни сервис који покрива не само национално већ и глобално медијско „небо“ и који има, дакако, огроман утицај на обликовање, поред британског, и ширег европског, али и светског јавног мњења, сматрали смо да је неопходно и оправдано његово

укључивање, као представника британских медија, у узорак истраживања. Али, пођимо редом.

На основу детаљне анализе листа *Дојче веле*, односно његових издања за српско и босанско тржиште, из периода прве половине 2014. године, намеће нам се закључак да се приступ тог медија према тако значајној и великој теми каква је ова о Великом рату одликује двојаким карактеристикама, како неким позитивним, тако и одређеним негативним. Пре свега, ваља похвалити један систематичан приступ овог дневног листа, са веома прегледним садржајем посвећеним Првом светском рату и његовом овогодишњем јубилеју, уз давање довољне пажње и значајног дела свог медијског простора тој важној теми. Наиме, у оба поменута издања новина *Дојче веле*, поред уобичајених вести кратког формата и појединих тематских колумни, постоје и специјализоване рубрике у оквиру којих се редовно пратила тема Првог светског рата и обележавање стогодишњице његовог почетка. У издању на српском језику, то је рубрика под насловом „Велики рат: Сто година после“, док је у издању за БиХ таква рубрика насловљена „1914-2014: Uzroci i posljedice“. Међутим, све даље похвале – у погледу квалитета самог садржаја, те озбиљности приступа са извесним подухватима истраживачког новинарства, уз доста одговорно, релативно објективно, дакле, непристрасно и без „навијачког“ призвука писање – иду углавном на рачун српског уредништва, односно издања на српском језику. Заиста, ту постоји веома широк дијапазон обрађених подтема које, на скоро свеобухватан начин, употпуњују мозаик „главне приче“ о Великом рату, уз настојање да се испричају и оне мање или до сада неиспричане приче, које су углавном остајале на маргинама званичне историографије, као и уз труд да се читалачкој публици пружи увид у не само различита стручна мишљења, већ и у различите перцепције Првог светског рата, његових узрока и последица, те улога његових главних актера, које варирају од земље до земље, већ према тзв. колективном сећању и историјском искуству појединих народа. Јер, како у једном тексту ових новина и пише: „Свака нација има своје виђење историје – па тако и узрока Првог светског рата“.³⁴

34 Кристијан Штефанеску, „Заједничка историја, тумачења – различита“ (рубрика: „Велики рат: Сто година после“), *Дојче веле*, 28.04.2014, <http://www.dw.de/zajednicka-istorija-tumačenja-različita/a-17595107> (03.05.2014).

Међутим, неки стручњаци и научници управо у томе виде проблем. Тако је Лучијан Боја, један од најпознатијих румунских историчара који је због својих ставова и књига веома критикован од стране националиста – како истиче *ДВ*, у разговору за ове новине истакао: „Деценијама је свака европска нација имала своју интерпретацију Првог светског рата. Свако је имао сопствене митове и предрасуде. Крајње је време да се покуша са синтезом тих гледишта како би била успостављена равнотежа... Апсурдно је веровати да је само једна страна била у праву у ужасном рату који је захватио читаву Европу“. Стога се овај историчар и залаже да се коначно покуша писање заједничке европске историје: „Не можемо имати заједничку Европу у садашњости и будућности, а да се при томе сваки пут раздвајамо када говоримо о прошлости“.³⁵ Постојање заједничких немачко-француских уџбеника Боја узима за успешан пример такве праксе, али ипак признаје да је „тако нешто у мађарско-румунским односима још увек незамисливо“. „Предрасуде и пре свега гнев због патњи које су две стране нанеле једна другој, још увек су превелики.“³⁶ Овом приликом је Боја изнео и двоструку оцену статуса и улоге сарајевског атентатора: „Гаврило Принцип би могао да важи као херој када би се на његово делање гледало из перспективе самоодређења једне нације. Али, средства којима се послужио чине његов поступак терористичким актом“.³⁷ Но, аутор чланка укључује у текст и оцене једног другог румунског историчара и новинара – Георгеа Дамјана, који за *ДВ* каже да је у Румунији култура сећања на Први светски рат везана за тадашње унутрашње проблеме Аустроугарске монархије, а првенствено за „мере које је влада у Будимпешти предузимала у циљу етничке асимилације мањина – Румуна, Срба, Чеха, Словака и других“. „Из тог разлога“ – објашњава даље Дамјан – „на Први светски рат се гледа као на рат за национално ослобођење. То је параметар који и сто година по почетку тог рата доминира румунском историографијом. Она често игнорише међународни контекст и праве узроке који су довели до избијања тог рата. На атентат Гаврила Принципа се гледа са

35 Исто.

36 Исто.

37 Исто.

симпатијама. ‘Свако румунско схватање Првог светског рата је у супротности са мађарским тумачењима’.³⁸

Овом, пак, другом, мађарском тумачењу и националном сећању на Први светски рат, *Дојче Веле* је посветио посебан простор, објавивши месец дана раније интервју са познатим мађарским историчарем – Кристијаном Унваријем (разговор за *ДВ* је водио Кено Ферзек), под насловом „Да ли је Тријанон био толико неправедан?“. Аутор је ту резимирао да се Први светски рат у Мађарској тумачи кроз Тријанонски уговор, односно „Тријанонску трагедију“, јер је њим тој земљи одузето две трећине територије, а што тамошња јавност сматра историјском неправдом. Имајући то у виду, Ферзек у свом питању Унварију констатује да је Мађарска „земља у којој су најживља сећања и последице Првог светског рата“, те да се „Тријанонска трагедија“ дискретно провлачи кроз реторику (тамошње – прим. А. М.) владајуће елите“. К. Унвари, одговарајући како он гледа на то, каже: „То ме не радује, али је данашњи однос према Тријанонском уговору у Мађарској логична последица послератне политике суседних држава. Словачка, Србија и Румунија су после 1920. имале националистичку политику баш онакву какву је Мађарска водила од 1867. године. То је политика која је пре 96 година и довела земљу до таквог мировног диктата“.³⁹ Унвари потом објашњава да директни поводи за рат и нису тема о којој се у Мађарској дебатује (додајући да је „недвосмислено доказано“ да мађарска елита није тај рат желела), већ да је главни фокус дискусија и даље на мађарској предратној политици према мањинама, „јер је та политика један од разлога за онакав Тријанонски споразум“, који, пак, и по његовом мишљењу, представља „неправедан мировни уговор, најнеправеднији од свих који су склопљени после Првог светског рата“.⁴⁰

У једном од својих наредних бројева, *Дојче Веле* представља и поглед из Беча на Први светски рат. Између још неких анализа, ту је и она коју је изнео бечки историчар и професор на Институту за историју Источне Европе при

38 Исто.

39 „Да ли је Тријанон био толико неправедан?“ (интервју са Кристијаном Унваријем; разговор водио Кено Ферзек), *Дојче веле*, 24.03.2014, <http://www.dw.de/da-li-je-trijanon-bio-toliko-nepravedan/a-17515925> (03.05.2014).

40 Исто.

Бечком универзитету – Оливер Шмит. Он тврди да се у научним круговима више и не расправљао кривици и кривцима за избијање Великог рата. „То је једна веома политизована дебата, која је почела још пре 1914, када смо имали једностране оптужбе и на политичкој равни би било веома важно да се о кривици више не расправља... Наравно да је битно анализирати услове у којима је могло доћи до катастрофе толиких размера, али никако на начин да се за све то било ко оптужује.“⁴¹ Потом новинар констатује да би то ипак био поглед из Беча, док се у Босни и Србији још увек расправља о томе да ли је Гаврило Принцип био јунак или терориста. Но, посебно је, чини се, занимљива Шмитова оцена да та расправа представља „искључиво српску тему“ (што показује да он свесно или несвесно превиђа актуелне ставове данас „популарног“ аустријско-британског историчара Кристофера Кларка /Christopher Clark/ и још неких других, попут Маргарет Мекмилан /Margaret MacMillan/, или можда није упознат са њима, што је мало вероватно), те његово практично указивање на извесну патологију и психолошки проблем српског друштва у вези с тим. „Не постоје оптужбе споља, нико их не износи, али у Србији ипак постоји таква перцепција. То је дакле интерни српски проблем, да се земља трајно, током целе историје, доживљава као жртва и у том контексту смета и непожељно је све што ту перцепцију ремети.“⁴² Стога, овај научник даје и један наводно конструктивни предлог: „Мислим да би сама Србија требало да поведе широку дебату о томе зашто земља и данас, сто година након рата, тако сензибилно реагује на ту тему“.⁴³ Шмит исправно уочава тај српски сензибилитет, али морамо подвући да је одговор на питање зашто он постоји и данас, превише једноставан и за Србе на неки начин подразумевајући, тако да међу њима то и не може бити нека дебатна тема. Наиме, довољно је рећи да је Србија након тог рата изгубила свој национални идентитет, иако је њен улог био превелики.

Поред поменутих погледа из Букурешта, Будимпеште и Беча, *Дојче веле* настоји да представи и визуре из других

41 Емир Нумановић, „Поглед из Беча на Први светски рат“, *Дојче веле*, 31.03.2014, <http://www.dw.de/pogled-iz-beča-na-prvi-svetски-rat/a-17531643> (05.04.2014).

42 Исто.

43 Исто.

земаља, односно како се век након Великог рата гледа на њега (па и на улогу саме Србије у њему) у Берлину, Варшави, Сарајеву, Истамбулу, Атини, Тирани, Софији и Скопљу. Међу тим текстовима, нама су се посебно учинили интересантним и у информативном и сазнајном смислу вредним чланци о данашњим схватањима Првог светског рата у Грчкој и Турској, јер она свакако нису довољно позната овдашњој широј, а верујемо ни делу стручне јавности. Пишући о тзв. Великој шизми у Грчкој – расколу који створен дилемом да ли та земља треба брзо да уђе у рат на страни савезника (што је заговарао тадашњи либерални премијер Елефтериос Венизелос) или, пак, да остане неутрална (што је била позиција која је одговарала Немачкој, а коју је заступао грчки краљ Константин, чија је жена, иначе, била пруска принцеза Софија, сестра последњег немачког цара Вилхелма II) – аутори истичу да је касни улазак Грчке у рат, три године од његовог почетка, на страни савезника, завршен тоталним поразом ове земље на турском тлу, што и данас представља велику историјску трауму за грчки народ. Али, и поред те поделе која је „оставила дубоке трагове у грчком друштву“, „Венизелос и Константин су у суштини имали исти циљ: да обезбеде све територије добијене балканским ратовима, посебно Македонију“.⁴⁴ Но, како оцењује за *ДВ* професор новије историје на Универзитету у Атини – Танос Веремис, „Венизелос је исправно приметио да би неутралност за Грчку била катастрофална“, јер би то значило да „ако Енглеска добије рат, Србија би добила Македонију. Ако победи Немачка, Македонију би добила Бугарска. Дакле, за Грке је било боље да играју ту партију покера и да се одлуче за једну страну – најбоље за Енглеze, који су као велика поморска сила имали добре шансе да победе.“⁴⁵

О турском тумачењу Првог светског рата, схватању кривице и наслеђа, у интервјуу за *Дојче веле* говори Булент Билмез, турски историчар и председавајући независне фондације за историју „Тарих Вакфи“ из Истамбула. Он каже да се не може говорити о неком јединственом турском тумачењу Првог светског рата, будући да постоје различита становишта. Доминантно је, међутим, како истиче, увек било оно званично,

44 Јанис Пападимитриу; Дијана Рошчић, „Национална шизма у сенци Великог рата“, *Дојче веле*, 10.03.2014, [http://www.dw.de/nacionalna-sizma-u-senci-velikog-rata/a-17484978\(05.04.2014\)](http://www.dw.de/nacionalna-sizma-u-senci-velikog-rata/a-17484978(05.04.2014)).

45 Исто.

кемалистичко схватање, али постоје и неке алтернативне и често потиснуте перцепције. Билмез даје значајно објашњење да је у турској званичној историографији „Први светски рат у сенци такозваног националног рата за независност, који је избио непосредно после Првог светског рата“ и из кога је настала модерна Турска Република, те да је у центру пажње Мустафа Кемал Ататурк, као главни лик тог револуционарног рата и један од најзначајнијих лидера „Младотурака“, а који је ушао у историју као „отац Турака“ и оснивач републике.⁴⁶ Б. Билмез додаје да „рат за независност не баца сенку само на Први светски рат, већ на скоро све што се десило и пре и после тога“.⁴⁷ Међутим, по речима овог историчара, иако Велики рат, сам по себи, не игра велику улогу у званичној турској историографији, неким моментима везаним за њега, попут појединих битака, не само да се придаје значај него су и преувеличани. Тако се не само од стране историчара, већ и од политичара и садашње, али и претходних влада, као и самих новинара, глорификује и идеализује на пример Галипољска битка, где су Османлије извојевале победу, али такође и битка на Сарикамишу, где су под вођством Енвер паше, Турци доживели катастрофалан пораз од Руса. Те битке се користе као „везивни“ или „уједињујући елемент“ турског друштва, рецимо у случају мировних преговора са Курдима. Билмез за ДВ објашњава ту логику: „Важно је нагласити да смо се ‘сви заједно борили за исти циљ’, Турци, Курди, Черкези, Лази итд. То се стално истиче као херојство“.⁴⁸ Стога се чак и пораз код Сарикамиша глорификује и представља као нешто позитивно, јер „управо та катастрофа сада би требало да нам донесе заједништво: ‘заједно смо патили, заједно смо умирали, морамо дакле да се држимо заједно“.⁴⁹ На новинарско питање: „Да ли постоји веза између Првог светског рата и негативног имица Срба 90-их година?“, Билмез одговара: „Не постоји негативна слика о Србима. Имиц из 90-тих нема никакве везе са Првим светским ратом. Србија и Балкан уопште нису у фокусу турске историографије Првог светског рата. Да, Балкан

46 Сенада Соколу; Дијана Рошчић, „Први светски рат у сенци рата за независност“, *Дојче веле*, 17.02.2014, <http://www.dw.de/prvi-svetski-rat-u-senci-rata-za-nezavisnost/a-17437746> (05.04.2014).

47 Исто.

48 Исто.

49 Исто.

је додуше важан разлог за избијање рата, ту је све почело, али то је све. Турска није део тога“.⁵⁰

Међу оним поменутиим причама о неким актерима и догађајима у Великом рату који се данас или не помињу уопште или се помињу веома ретко, а које поводом великог јубилеја објављује *Дојче веле*, издвајамо пар њих. Ту је, на пример, чланак о значајној и данас потпуно заборављеној улози кинеских сељака као добровољаца на раду у савезничким земљама, који су дали не тако мали допринос њиховој победи. Наиме, пошто је у Европи рат односио велике људске губитке, „све зараћене стране почеле су да доводе радну снагу из иностранства, чији је задатак био да из позадине преузме материјалне и логистичке задатке“, како би се помогло војницима на фронту.⁵¹ Како пише *Дојче веле*: „Радних колонија највише је било у белгијској Фландрији и северној Француској. Оне су постајале све веће и биле све строже организоване. Крајем рата у колонијама је било ангажовано преко 700.000 људи, већина их је насилно доведена из колонија моћних сила, Велике Британије и Француске. Међу њима је било и 140.000 добровољаца из Кине“.⁵² Иако су им Европљани обећали поштен третман, ови Кинези су заправо имали веома тешке и израбљујуће услове рада: „...морали су да копају ровове или обављају друге послове тик до линије фронта“, били су „ангажовани у производњи оружја, на бродоградилштима и фабрикама за производњу авиона. Одржавали су путеве и железничку пругу, секли шуме, радили у рудницима и тиме дали огроман допринос да се ратна привреда у Француској одржи у периоду између 1916. и 1918. године“.⁵³ Кинески историчар Су Гоћи каже, а преноси *ДВ*: „Кинези који су радили за Французе још су некако издржавали, али они који су радили за Британце, били су третирани као затвореници у радним логорима“... расизам и културолошки неспоразуми били чести“.⁵⁴ Након рата, ови радни логори су се споро затварали, те су Кинези учествовали

50 Исто.

51 Томас Лачан, „Кинески радници у Првом светском рату“ (рубрика: „Велики рат: Сто година после“), *Дојче веле*, 23.06.2014, [www.dw.de/kineski-radnici-u-prvom-svetском-ratu/a-17728917\(27.06.2014\)](http://www.dw.de/kineski-radnici-u-prvom-svetском-ratu/a-17728917(27.06.2014)).

52 Исто.

53 Исто.

54 Исто.

и у обнови ратом разрушених подручја, а били су ангажовани и у чишћењу минских поља, када су многи од њих и настрадали, док су неки умрли и од последица Шпанског грипа. Управо су ови, преживели Кинези, односно они међу њима који се нису вратили у Кину, касније на ободима Париза основали и прву кинеску четврт у Европи.

Историчар Су закључује; „У Првом светском рату Кинези су остварили велики допринос како би се британским и француским војницима чувала леђа... Али, они су били драгоцени и за Републику Кину, јер шаљући их у Европу, Кина је од стране Француске и Велике Британије била призната као мање-више равноправан партнер“.⁵⁵ Међутим, и поред тога, ови кинески радници су на западу Европе остали једна „споредна белешка историје“, док су у Кини (у чијој историји иначе Први светски рат и нема неко битно место, а она је практично само формално ушла у њега на страни Антанте и то тек 1917.) „брзо пали у заборав“ – пише *Дојче веле*. Једино сећање на њих негују њихови потомци који и данас живе у Француској.

Ту је и ниште мање занимљива прича о учешћу у Великом рату на страни Британаца неустрашаве, легендарне и просто митске ратничке групе непалских војника– тзв. гурки. Како пише *Дојче веле*, до првих контаката гурки са Британцима и западним светом дошло је 1814. када је британска војска ушла у рат против Непала. „Крајње импресионирани борбеним способностима својих непријатеља, Британци су у уговор о примирју склопљен са непалским краљем уградили клаузулу која је омогућила да регрутују гурке у своју армију.“⁵⁶ Ови непалски војници су у саставу британске армије учествовали не само у Првом светском рату, већ и у многим другим сукобима, све до Ирака и Авганистана (*ДВ* износи податак да их данас у британској војсци има око 3.500). Но, „Први светски рат је обележио први излазак гурки из јужне Азије“.⁵⁷ Са британском војском, у Први светски рат је ушло 200.000 гурки, од којих је, према званичним изворима на које се позива *ДВ*, њих 20.000

55 Исто.

56 Сринивас Мазумдару, „Гурке у Првом светском рату“, *Дојче веле*, 19.05.2014, [http://www.dw.de/gurke-u-prvom-svetском-ratu/a-17644886\(27.06.2014\)](http://www.dw.de/gurke-u-prvom-svetском-ratu/a-17644886(27.06.2014)).

57 Исто

(десет одсто) погинуло. Такође, како износе ове новине, за учешће у Првом светском рату одликовано је око 2.000 гурки. Иако је за њих рат у Европи представљао нови изазов, због непознатог терена, новог начина ратовања и др, ови војници су, учествујући у биткама од Француске до Персије, дали, према оценама ДВ, „незабораван допринос“ британским ратним успесима, посебно за време Галиполске битке 1915. (акција позната као „блеф гурки“) и на западном фронту у бици код Лоса у Француској.

Анализирани лист *Дојче веле*, наравно, није пропустио да представи својим читаоцима и сећање на Први светски рат у Сједињеним Америчким Државама. У тексту посвећеном томе, главна је констатација да овај рат, премда је донео САД-у до тада непојмљив губитак људства (с обзиром да је од преко милион америчких војника који су учествовали у њему, погинуло њих 117.000, негде око десет пута више него у последњем рату који су САД неких 60 година пре тога водиле против Мексика; а такође ће се испоставити и да је за само неколико месеци Великог рата погинуло више америчких војника него за време десетогодишњег рата у Вијетнаму), па и поред чињенице да је та земља после њега доспела у међународну изолацију, тамо има статус „заборављеног рата“.⁵⁸ Дакле, одсуство сећања на тај рат у америчком друштву слично је као и у данашњој Русији, о чему пише „Газета“, како смо већ раније истакли. У тексту се настоји на духовит начин показати какав је однос већине младих Американаца према Првом светском рату, односно њихово непознавање догађаја везаних за њега: „За многе младе у Америци, Франц Фердинанд је ‘кул’ – наравно, реч је о познатом поп-бенду“.⁵⁹ *Дојче веле* обавештава да неке институције из САД, попут Војног музеја у Чикагу или Националног музеја Првог светског рата у Канзас ситију, већ раде на припреми обележавања стогодишњице почетка овог светског сукоба, надајући се да ће то бити прилика да се тамошња јавност више упозна са тим важним историјским догађањима. Али, како се на крају чланка констатује, „једно је сигурно: главне свечаности ће се одржавати тек 2017, сто

58 Геро Шлис, Саша Бојић, „Заборављени Први светски рат“, *Дојче веле*, 07.04.2014, <http://www.dw.de/zaboravljeni-prvi-svetski-rat/a-17531642> (03.05.2014).

59 Исто.

година након уласка САД у Први светски рат“.⁶⁰ Делом је посвећена новинарска пажња неправди и лошем третману којима су били изложени Американци немачког порекла после уласка САД-а у рат. Они су, како пишу ове новине, били испитивани, те регрутовани иако нису желели да пуцају на своје рођаке у Немачкој, а протести и отпор службењу војске били су под надзором безбедносних органа. Такође, „немачке речи су уклоњене из назива улица и – из јеловника. Тако је франкфуртска кобасица постала хот-дог“.⁶¹

Веома су не само занимљива, већ и корисна за спознају улоге пропаганде у рату, два текста која говоре о француско–немачком и енглеско–немачком пропагандном рату, који су вођени паралелно са оним оружане природе. Заправо, *Дојче веле* нам указује на то да је овај рат био и „први велики ‘пропагандни рат’“. „Историја узајамног блаћења Немаца и Француза исто је тако дуга као и њихово непријатељство, а оно је почело много пре 1914“ – пише *ДВ*. Током Првог светског рата, они су „једни друге приказивали у најцрњим бојама“.⁶² У Француској се, путем карикатура и на друге начине, исмевао немачки милитаризам, јер је управо он ширио страх, па је то имало за циљ храбрење француских војника. Такође, у Француској су, као и у Енглеској (ту су Немци називани „варварским Хунима“), новине и пропагандни леци приказивали Немце и њихове војнике као нецивилизоване и некултурне варваре, дивље, сурове и насилне (слике које показују немачке војнике како „уништавају цркве, библиотеке и остала културна добра“, те како „убијају француске цивиле“).⁶³ С друге стране, према *ДВ*, о немачкој пропаганди против Француске говори писање једног немачког новинара 1914. о томе да „Немци од Француза ‘жељних пљачке и крви’ могу да се заштите само ‘ако им се темељно искорени излив шовинизма и националне уображености’“.⁶⁴ Но, како су многи Немци били изненађени и огорчени због британске објаве рата, „пропагандна машина Берлина и Беча сатанизовала је Енглезе

60 Исто.

61 Исто.

62 Марк фон Липке-Шварц, „Француско-немачки пропагандни рат“, *Дојче веле*, 09.06.2014, <http://www.dw.de/francusko-nemacki-propagandni-rat/a-17693050> (20.06.2014).

63 Исто.

64 Исто.

више од свих других непријатеља у Првом светском рату“.⁶⁵ У Немачкој је – пише *ДВ* – пропаганда деловала у правцу ширења поруке да је „дојучерашњи ‘братски германски народ’ окренуо леђа тој земљи и ‘издао’ Немце“. Чак је призиван и Божји гнев против Енглеза (порука и поздрав „Казни Боже Енглеску“, уз отпоздрав „Нек је казни“) на разном пропагандом материјалу: од плаката, разгледница и поштанских марки до брикета угља, брачних прстенова и таџира украшених овом паролом.⁶⁶ *Дојче веле* истиче да је немачка пропаганда деловала и путем песме, попут оне „Пев мржње против Енглеске“ (аутора Ернста Лисојера), у којој се говори о немачком јединству у вечној мржњи према Енглезима.⁶⁷ Међу Немцима се ширила и пропагандна слика о Енглезима као обичним трговцима, „дућанцијама“ са „болесним индивидуалистичким, пиљарским менталитетом“, наспрам немачког „духа жртвовања отаџбини“; а за шта, према писању овог листа, посебне заслуге припадају познатом економисти и социологу Вернеру Зомбарту и његовој књизи за војнике на фронту *Трговци и јунаци (Händler und Helden)*.

Треба поменути свакако и две веома занимљиве колумне познатог српског књижевника Владимира Пиштала, које је објавио *Дојче веле*: „Фердинанд и Принцип“⁶⁸ и „Гаврило и Франц“⁶⁹, а које – поред књижевног описа имагинативног другог сусрета ових кључних фигура на Видовдан и њиховог могућег разговора том приликом, те покушаја својеврсне компарације ових по свему неупоредивих историјских личности – имају и значајан информативни карактер. На пример, веома значајно је објашњење које Пиштало овде износи о томе да су, на прелазу из деветнаестог у двадесети век, успели или неуспели атентати на монархе и аристократске

65 Марк фон Липке-Шварц, „Казни Боже Енглеску“, *Дојче веле*, 16.06.2014, <http://www.dw.de/kazni-boze-englesku/a-17709391> (20.06.2014).

66 Исто.

67 Ево како иду стихови те песме Лисојера, које преноси *Дојче веле*: „Никад се нећемо одрећи мржње / Само једну мржњу имамо сви / Сложно волимо, сложено и мрзимо / Само нам је један душманин: ЕНГЛЕСКА!“... „Шта нас се тичу Рус и Француз / Пуцањ за пуцањ, удар за удар / Ми их не волимо / Ми их не мрзимо“ (*ibid.*).

68 Владимир Пиштало, „Фердинанд и Принцип“, *Дојче веле*, 12.02.2014, <http://www.dw.de/ferdinand-i-princip/a-17423902> (03.05.2014).

69 Владимир Пиштало, „Гаврило и Франц“, *Дојче веле*, 13.02.2014, <http://www.dw.de/gavrilo-i-franc/a-17423990> (03.05.2014).

представнике власти били уобичајена појава у Европи. „У том периоду убијен је српски краљ, италијански, португалски краљ и принц и жена Франца Јозефа. Црква *Храм на Крови* у Санкт Петербургу подсећа на убиство руског цара Александра II. *Вотивкирхе* у Бечу саграђена је у част избегнутог атентата на Франца Јозефа – једног од три. И сам Франц Фердинанд је, пре Сарајева, избегао пар покушаја убиства. Са ескивираних осамнаест атентата, апсолутни шампион у тој области био је француски краљ Луј Филип. Краљица Викторија је преживела седам атентата... Принциповом чувеном пуцњу претходили су Жерајићеви пуцњи на генерала Варешанина. Жерајићевом покушају претходила су три хрватска атентата на гувернера Хрватске, грофа Славка Цуваја“ итд.⁷⁰ Можемо додати да обично такви догађаји нису имали за последицу рат. Такође, из ових текстова, читалац може стећи увид и у тадашњу социјалну структуру европских друштава и у неке класне обичаје, а такође износе се и нека занимљива тумачења појединих мање познатих детаља у вези са сарајевским атентатом (рецимо, изражава се скепса у трудноћу Софије Чотек, а убиство трудне жене Принципу се све до данас посебно ставља на терет и представља наводно главни разлог карактерисања његовог чина као терористичког: „Жене од четрдесет и шест година ретко рађају децу. У самој години анексије, имала је тежак побачај и то је потресло Фердинанда јер је представљало крај његовог сна о великој породици“ – каже Пиштало).⁷¹

У принципу позитиван утисак о овој заиста шароликој понуди новинарских текстова о различитим аспектима и актерима Првог светског рата, углавном покривених стручним коментарима и научним мишљењима, кваре поједини чланци у којима се јасно уочава извештајни антисрпски тон, који местимично прелази и у праву антисрпску кампању која се спроводи у оквиру ширих покушаја политизације, односно (зло)употребе ове историјске и више него озбиљне теме у сврху остваривања одређених дневно-политичких циљева. Такође, оно што одмах упада у очи јесте чињеница да ти текстови нису креирани под палицом српског уредништва, нити су њихови потписници српски аутори, већ се углавном ради о ауторству

70 Владимир Пиштало, „Фердинанд и Принцип“, *op. cit.*, <http://www.dw.de/ferdinand-i-princip/a-17423902> (03.05.2014).

71 Исто.

припадника бошњачко-муслиманског етничког корпуса из БиХ. Утолико је, наиме, још већа њихова сличност са писањем анализираног *Дневног аваза*. Но, поред тога, ту су и текстови који настоје да одрже један наводно уравнотежен приступ, како у погледу садржаја објављених анализа, изјава и коментара, тако и у погледу простора који дају другачијим мишљењима. Али, често се и ту, у појединим деловима текста, испод површине назире политизација тема и одређено пропагандно деловање.

Међу примерима оне прве врсте текстова са директним нападима на српску страну, па и саму државу Србију, истиче се један у којем *Дојче веле* заправо преноси писања друге штампе на немачком језику о дешавањима и односима на овом простору. Посебно се, и то са великом дозом цинизма, наглашава писање аустријског *Ди преса* (Die Presse) чија је главна мета однос Србије према Првом светском рату, који се ту практично извргава руглу и подсмеху. Текст почиње на следећи начин: „Држава је у опасности. Цијела нација. У најмању руку. Онај ко је прошле седмице доживио говор србијанског председника Томислава Николића приликом отварања конференције ‘Срби и Први свјетски рат’ могао је добити управо тај дојам“.⁷² Потом се појашњава да је Конференцију организовала Српска академија наука и уметности „која је позната по недовољној дистанци од национализма“, уз иронични додатак да су „Николић и патријарх Иринеј били највиши гости из политичког и духовног живота“.⁷³ Даље пише *Ди прес*, а преноси *Дојче веле*: „Када се 28. јуна у Сарајеву буде подсећало на смртоносне пуцње, који су мјесец дана касније довели до почетка рата, србијанско руководство томе неће присуствовати. Они са атентатом не желе имати ништа. Премијер Александар Вучић и председник Николић ће ипак тај дан бити у БиХ. Тачније у Републици Српској, на отварању ‘Андрићграда’ – фантазије прослављеног режисера Емира Кустурице, који је нездраво постао близак политици“.⁷⁴ На крају, цитирајући део говора председника Србије, Т. Николића, о томе да за Србе, за разлику од неких других народа, историја и ратови које су водили, а посебно

72 „Istorija u mozgu, srcu, genima i kostima“, *Dojče vele*, 23.06.2014, <http://www.dw.de/istorija-u-mozgu-srcu-genima-i-kostima/a-17729435> (28.06.2014).

73 Исто.

74 Исто.

то важи за Велики рат, „нису чиста статистика“, јер они своју „историју носе у мозгу, срцу, генима и костима, наслијеђену од предака“, аустријске новине износе закључак: „Могуће је да управо тај став према историји представља проблем“.⁷⁵ *Дојче веле* чак део Николићевих рећи, извучених из контекста, ставља у наслов („Историја у мозгу, срцу, генима и костима“), чиме се жели додатно исмејати однос Србије према историји и Првом светском рату.

Оно што је запањујуће овде јесте то да управо они који проблематизују на овај начин однос Србије према Великом рату не виде ништа проблематично и спорно у крајње патолошком односу неких других, посебно Федерације БиХ, у којој различите званичне церемоније поводом обележавања стогодишњице атентата у Сарајеву и почетка рата, уместо пригодног комеморативног карактера, попримају свечарски и просто слављенички дух. При томе, просто мазохистички, слави се свој некадашњи окупатор, његова тиранска власт и њен званични представник – Аустроугарска монархија и престолонаследник Франц Фердинанд. Ову атмосферу следе и тамошњи медији изражавајући својеврсну носталгију за тим историјским временом свог поробљавања. У том духу је управо један чланак новина *Дојче веле*, у издању за тржиште БиХ, где се указује на „славну босанску прошлост“ Аустрије које се ова одрекла, те на потребу да се сензибилизује аустријска јавност за тренутна дешавања у БиХ. Правећи причу о томе, аутор Емир Нумановић, преноси разговор са Маркусом фон Хабзбургом, директним потомком аустроугарског цара Фрање Јосипа (дакле, слично као и „Аваз“, *ДВ* се ослања на изјаве Хабзбуршких потомака). Овај Хабзбурговац за *ДВ* говори о „храбрим, пожртвованим, егзотичним и неустрашивим“ Босанцима у аустроугарској војсци... којих би се, како каже, и данашња Аустрија могла чешће сјетити, а можда и бити од помоћи њиховим потомцима. Но, у данашњој Републици Аустрији за таква сјећања нема пуно простора, каже Маркус“.⁷⁶ Он даље објашњава да у погледу односа аустријског друштва према Босанцима у Аустрији и према Босни и Херцеговини,

75 Исто.

76 Emir Numanović, „Austrija se odrekla svoje bosanske prošlosti?“ (рубрика: „1914-2014: Uzroci i posljedice“), *Dojče velle*, 13.03.2014, [http://www.dw.de/austrija-se-odrekla-svoje-bosanske-pro%C5%A1losti/a-17487396\(05.04.2014\)](http://www.dw.de/austrija-se-odrekla-svoje-bosanske-pro%C5%A1losti/a-17487396(05.04.2014)).

„иако би можда и ту жељели нешто промијенити“, данашњи припадници породице Хабзбург немају утицаја, јер су они данас „само грађани као и сви други“. ⁷⁷ Дакле, испада да данашње Хабзбурговце само статус обичних грађана спречава у остваривању према Балкану усмерених политичких амбиција својих предака. На то указује и сам аутор у даљем тексту: „И како год би насљедници царске фамилије радо дали више простора славној прошлости, те утицали на развој политичке ситуације, како у самој Аустрији тако и у данашњој БиХ, тако би се томе радовали и Босанци који данас живе у Аустрији“. ⁷⁸ Један од њихових представника, Дамир Сарачевић, председник Центра за савремене иницијативе из Линца (удружење чији је циљ да негује односе између БиХ и Аустрије), за *ДВ* прича такође о учешћу Босанаца у војсци Аустроугарске монархије: „Муслимани су се борили у тој војсци јер су видјели да им се гарантују права. То је било први пут у историји човјечанства да је једна католичка сила преузела обавезу да ће у оквирима своје управе пазити на једну муслиманску мањину. Православци и католици који су се борили у тим редовима, борили су се из једноставног разлога јер су Босну и Херцеговину доживљавали као своју домовину и нису пали под утицај националистичких пројеката из сусједства, баш као што је то био случај и у задњем рату... И управо грађани БиХ са таквом оријентацијом и данас заслужују подршку Аустрије и Европе“ ⁷⁹ – каже овај босанскохерцеговачки цивилни активиста у Аустрији, додајући да је посао сензибилизовања аустријске јавности за тренутно стање у БиХ на самим грађанима.

Неке поруке које долазе из Брисела, а које такође преноси *ДВ*, изражавају слични жал у вези са пропуштеним историјским приликама и наводно недовољном заштитом муслимана у БиХ. У тексту који се бави погледима на Први светски рат у званичним структурама ЕУ и лекцијама које је Европа требало да научи из тог историјског искуства, поред истицања да се данас Велики рат чак третира и као први европски грађански рат, преносе се и поруке појединих европских званичника. Тако је, на пример, лидер европских социјалдемократа у Европском парламенту,

77 Исто.

78 Исто.

79 Исто.

Ханес Свобода (Hannes Swoboda), изјавио: „У Сарајеву, као симболу суживота религија и култура, због неодговорних политичара и њиховог говора мржње и национализма, и данас можемо видјети посљедице, како од опсаде и бомбардовања 90-их, тако и од метака Гаврила Принципа“.⁸⁰ Лидер европске Алијансе зелених, Данијел Кон-Бендит (Daniel Cohn-Bendit), пак, каже – како преноси *ДВ* – да је рат у БиХ значио и подсећање на једну лекцију европске прошлости, која, према његовим речима, гласи „да не постоји национални интерес који се може свести на заједнички“. „Француска и Велика Британија биле су, традиционално, на страни Србије. Њемачка, после Другог свјетског рата, традиционално на страни Хрватске, док бх. муслимани нису имали своје ‘заступнике’... Били смо у могућности да реагујемо тек када смо схватили да заједнички европски интерес није једнак збиру појединачних интереса Француске, Њемачке или Велике Британије.“⁸¹

Један од чланака у којима се настоји задржати уравнотежен приступ, мада ипак уз местимично провејавање национално обојених ставова, јесте онај под називом „Атентат који је промијенио свијет“. Овај текст се бави различитим мишљењима, како грађана тако и историчара, о Гаврилу Принципу и догађајима који су претходили Првом светском рату, а о којима се и данас, сто година после, у БиХ и на Балкану уопште воде неисцрпне расправе, уз неминовно разбукутавање балканских националистичких страсти. Стога аутор, Самир Хусеиновић, и закључује: „Чини се да прича о Гаврилу Принципу и Сарајевском атентату на овим подручјима никада неће бити испричана до краја, те да су главне линије подела око његове улоге данас изражајније него пре стотину година“.⁸² Новинар истиче и то да „стотину година после, расправама о атентату и Гаврилу Принципу, балкански националистички лидери, како се то може видети из медијских натписа, настоје убрати додатне политичке поене, посебно у БиХ, како би у изборној

80 Marina Maksimović, „Borba protiv nacionalizma na prvom mjestu“ (рубрика: „1914–2014. Uzroci i posljedice“), *Dojče vele*, 16.04.2014, <http://www.dw.de/borba-protiv-nacionalizma-na-prvom-mjestu/a-17573842> (24.04.2014).

81 Исто.

82 Samir Huseinović, „Atentat koji je promijenio svijet“ (рубрика: „1914–2014. Uzroci i posljedice“), *Dojče vele*, 30.01.2014, <http://www.dw.de/atentat-koji-je-promijenio-svijet/a-17395311> (24.04.2014).

2014. години ојачали своје климаве позиције⁸³. И сарајевски новинар Сенад Пећанин, у својој изјави за *ДВ*, слаже се са овим мишљењем: „Владајуће структуре у БиХ су неспособне да мењају суморну садашњост и будућност својих ‘поданика’, па се зато утркују у мењању заједничке прошлости, а прича о атентату је један у низу покушаја манипулације историјом којима се легитимирају националистичке олигархије“⁸⁴. Пећанин поентира: „Они који славе отоманске окупаторе БиХ у Гаврилу Принципу виде и директног претка Радована Караџића и Ратка Младића. Други, који указују на трагични идеализам Принциповог жртвовања игноришу чињенице о рукопису Црне руке као инструменту великосрпског хегемонизма. У сукобу првих и других, Гаврило Принцип је поново жртва, а са њим и могућност трезвеног сагледавања историјских чињеница“⁸⁵. Хусеиновић, пак, започињући разговор са професором Филозофског факултета у Сарајеву Едином Радушићем, истиче да „*наводно* нема чврстих доказа да је Црна рука била директно везана за србијанску владу; но, извесно је“ – каже он – „да су ову организацију водили људи из србијанских структура власти“. На ово се онда надовезује Радушићево мишљење да је „Црна рука српска националистичка, а према елементима насиља које је испољавала, и терористичка организација“, која је „имала и неке југославенске претензије, али је то југославенство углавном подразумевало доминацију српства“⁸⁶. Ту је, међутим, истакнута и оцена босанскохерцеговачког историчара Томислава Ишека. Он најпре, наглашавајући да се и око Младе Босне такође данас ствара једна велика збрка, те објашњава да је та организација била против Хабзбуршке монархије, а што је доказ Принципово убиство Фердинанда за које каже да је то „био терористички чин“, при чему треба знати његову позадину. Аустроугарска се припремала за један *расплет догађаја* који би уследио и без атентата“. И мада за светски сукоб са катастрофалним последицама користи једну тако „мекану“ синтагму – „расплет догађаја“, за овог стручњака, према историјским чињеницама, нема дилеме око одговорности за Први светски рат: „Само се тражила искра која би запалила свет. Српска влада на челу с

83 Исто.

84 Исто.

85 Исто.

86 Исто.

Николом Пашићем је била апсолутно против рата“ – тврди Ишек.⁸⁷

Искривљено представљање историјских догађаја није, међутим, само карактеристика политичара, већ и неких медија, а посебно то није пракса само на Балкану. Тако је недавно чак и једна чувена медијска кућа, попут *BBC*, прибегла таквој пракси, уз такође и одређено подсмевање представницима појединих држава и народа, који су били актери догађаја везаних за избијање Првог светског рата, исмевање самог атентата, али и жртава овог рата. Наиме, у склопу свог програма поводом обележавања стогодишњице почетка Великог рата, британска телевизија је уочи стогодишњице атентата у Сарајеву објавила кратак видео, у трајању од скоро пет минута,⁸⁸ који је требало да представља својеврсну комедију, са шалјивим тоном и с наводним циљем да се овај рат приближили млађој публици, како би се она заинтересовала за ову тему, а заправо се ради о једној, исправно примећују неки, „скандалозној пародији“.⁸⁹ Оно што је испало једино „комично“ у целој тој причи јесте такав неозбиљан, шокантно неодговоран и, све у свему, заиста скандалозан приступ ове телевизије која има статус британског јавног сервиса и широм света признату репутацију озбиљног и високо професионалног медија. При томе, тај медијски сервис делује и глобално и, тиме, утиче не само на национално већ и на глобално јавно мњење, те овакво поигравање са једном за многе болном и тешком историјском темом не само да не приличи његовој улози јавног медија, него је и недопустиво.⁹⁰ У том контроверзном, вулгарном, али и историјски нетачном видеу, прича о Првом светском рату је представљена у форми реперског обрачуна, односно такмичења у хип-хоп певању, вређању и прозивању између кључних фигура овог рата: британског краља Џорџа V, немачког цара Вилхелма II,

87 Исто.

88 Видети: “Rap Battle- WW1 Uncut – BBC”, Jun 24, 2014, <http://www.youtube.com/watch?v=k-CEUZ4rFiac> (28.06.2014); <http://www.bbc.co.uk/ww1> (28.06.2014).

89 „Скандалозна пародија: BBC представи Принципа као вулгарног убицу! (ВИДЕО)“, *BKT-NEWS*, 28.06.2014, <http://bktvnews.com/skandalozna-parodija-bbc-predstavio-principa-kao-vulgarnog-ubicu-video/> (28.06.2014).

90 Више о улази јавног медијског сервиса у развијеном цивилном друштву, видети: Александра Мирковић, „Јавност и медији у условима развијеног цивилног друштва“, *Српска политичка мисао*, вол. 16, бр. 1-2/2006, Институт за политичке студије, Београд, 2006, стр. 197–212.

руског цара Николаја II, аустроугарског цара Франца Јозефа, француског генерала Жофра (Joseph Joffre) и атентатора из Сарајева, босанског Србина – Гаврила Принципа, који је, међутим, ту потписан као да је из Србије. У једном делу клипа Гаврило Принцип се на веома вулгаран начин обраћа аустројском цару Францу Јозефу (?) и, између осталог, му репујући каже: „Србија има пријатеље, уо. Русија је наш друг. Мислиш да смо уплашени?“ Према овом приказу, наводно аустројски цар није ни видео да ће атентатор пуцати, јер је „ждрао своју десету бечку шницлу“. Немачки кајзер Вилхелм II је, рецимо, представљен како изговара стихове на рачун Британаца: „Империјалци, хвалите се само, француске жабоједе мрзите то знамо, а од ваше морнарице направити зачин, за питу од купуса на швапски начин“. Овде морамо приметити да ова „Вилхелмова песмица“ у *BBC* режији, иако у другачијем аранжману и стилу, неодрживо, својим садржајем, подсећа на немачке пропагандне песме из 1914. Но, клип је изазвао значајну реакцију јавности и док га њен стручни део углавном осуђује и оцењује као „нетачан, незрео и очајнички покушај“ да се додвори улици и стекне популарност код тог профила публике“ (*Дејли мејл*), те да је реч „о скандалозном снимку пуном нетачности, престакула и увреда на рачун жртава“, ⁹¹ дотле је за многе из шире јавности ова реп битка „кул“, па се чак у коментарима на интернету *BBC* хвали порукама да је „обавио добар посао“.

Мора се, међутим, рећи да је ова медијска кућа, поред тог, да тако кажемо, потпуног испада, имала и далеко прикладнији програм, са једним заиста озбиљним садржајем посвећеним обележавању Великог рата. Рецимо, она се, попут неких других, такође бавила различитим тумачењима кривике за избијање Првог светског рата и пренела је мишљења десет европских историчара, од којих већина као кривце означава Немачку и Аустроугарску, мада има и оних који тако виде Србију, Русију, Француску и Британију. Британски историчар Макс Хејстингс (Max Hastings) је, на пример, за *BBC* рекао да мисли да највећу одговорност сноси Немачка и да га „нису уверили аргументи“ против Србије, као и да „не верује да је Русија желела европски

91 „Брука и срамота: ВВС исмева Сарајевски атентат и жртве Првог светског рата (ВИДЕО)“, 28. јун 2014, <http://dnevno.rs/vesti/129910-bruka-i-sramota-bbc-ismeva-sarajevski-atentat-i-zrtve-prvog-svetskog-rata-video.html> (28.06.2014).

рат те 1914. године, јер су руски лидери знали да би били у много јачој позицији за борбу две године касније, кад окончају програм наоружавања“.⁹² С друге стране, *BBS* је пренео и мишљење Ричарда Џеја Еванса (Richard J. Evans), професора историје на Кембриџу, који сматра да је Србија главни кривац: „Србија је сносила највећу одговорност за избијање Првог светског рата. Српски национализам и експанзионизам били су најдубље реметилачке силе, а српска подршка терористима ‘Црне руке’ била је крајње неодговорна. Аустроугарска сноси мало мању одговорност због паничне и претеране реакције на убиство наследника хабзбуршког трона“. Но, по Евансовом мишљењу, и Француска је одговорна јер је „охрабривала ‘агресију Русије према Аустроугарској и Немачкој’“, али и Британија јер је „пропустила да посредује, као што је чинила током ранијих балканских криза, због страха од европских и светских амбиција Немачке“.⁹³ Дакле, по овом становишту, испада да је Србија највише, а сви други да су по мало криви, осим Немачке, која за Еванса очигледно једино није крива.

У оквиру обележавања почетка Првог светског рата, *BBC* је премијерно приказао и троделну драму, у виду мини-серије, „37 дана“ (током јуна је емитована и код нас на РТС)⁹⁴, која говори о том периоду 1914. који ће променити свет. Сарајевски атентат је окосница серије, а посебно је обрађена и британска објава рата Немачкој. Ту је и емисија која се бави чињеницама и фикцијама, митовима и конфузијама, везаним за Први светски рат, а посебно онима који се односе на британску војску која је учествовала у њему.⁹⁵ Такође, националним темама је био посвећен и специјализован серијал – *World War One at Home* – који се бави свакодневним условима живота и рада у земљи за време трајања Великог рата.⁹⁶ Неке од ту покривених тема

92 „BBC: Десет тумачења - ко је крив за Први светски рат“, извор: Тањуг, *Политика*, 12.02.2014, <http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/BBC-Deset-tumacenja-ko-je-kriv-za-Prvi-svetski-rat.lt.html> (28.06.2014).

93 Исто.

94 „‘37 дана’ који су променили свет: BBC мини-серија о Првом светском рату на РТС“, 26. јун 2014, <http://www.novosti.rs/vesti/spektakl.147.html:497860-BBC-mini-serija-o-Prvom-svetskom-ratu-na-RTS> (28.06.2014).

95 “WW1 Uncut 9. Myths & Confusion”, *BBC*, Jun 19, 2014, www.bbc.co.uk/player/episode/p0211z9k/ww1-uncut-9-myths-confusion (28.06.2014).

96 Видети: “World War One at Home”, *BBC*, <http://www.bbc.co.uk/programmes/p01nhwgx> (30.06.2014).

су, на пример, оне о спорту у доба рата (*Sport in Wartime* – у оквиру тога су приложене приче о стадионима под ватром, о успону женског фудбала и др.); затим, о инспиративним женама тога времена, које су имале пионирску улогу као фудбалски шампиони, полицијске службенице и медицинско особље (*Woman Trailblazers*); те о ратној индустрији у Британији (*Working for the War* – приче о фабрикама муниције и о томе како су Британци снабдевали фронт). Ово настојање *BBC* да посебну пажњу посвети националним дешавањима на фронту и у земљи и уопште самом британском односу према рату, вредно је већ хвале, јер то је прави пример оног деловања које се од јавног сервиса и очекује.

За сам крај, резимирамо: Анализа показује да неки медији, попут *Расијске газете*, имају позитиван приступ теми Великог рата, у смислу примереног и новинарском етиком вођеног извештавања, уз веродостојно представљање догађаја везаних за тај рат, и вршење своје информативне и едукативне функције. На тај начин, ове новине могу бити пример добре медијске праксе када је реч о развоју и неговању културе сећања. Друге, пак, попут *Дневног аваз*, карактерише негативно оцењен приступ, јер је њихово писање примитивно, таблоидно, пропагандно, базирано на стереотипном обрасцу мишљења, са извесним елементима говора мржње, те релативизујуће и у функцији остваривања дневно-политичких циљева. Због тога је исправно рећи да се ту пре ради о некултури, него о култури сећања. Заправо, сећање на тако један важан историјски догађај какав је Велики рат, злоупотребљено је зарад пропагандног деловања, пласирања ревизионистичких ставова и ширења предрасуда о другима. Поред тога, анализом је утврђено да постоје и они медији, као што су *Дојче веле* и *BBC*, чији су приступи и садржаји двојаког карактера, јер се у неким аспектима и случајевима одликују веома позитивним елементима (систематичност, прегледност, шароликост, свеобухватност, информативни и образовни карактер, објективност, непристрасност, покривеност стручним коментарима и научним мишљењима, итд.), али

непрофесионализам, неетичност и друге негативности нису увек избегнуте.

Поуке и лекције из тако великих и трагичних историјских догађаја који су променили свет, какав је био и Први светски рат, са својим катастрофалним и разорним последицама по човечанство, треба да извуку, науче и примењују не само политичке елите и владајуће структуре, него и шире друштвене елите, а пре свега оне интелектуалне и, посебно, сами медији. Другим речима, одговорност је на свима. Олако оптуживање других, фалсификовање историје, тенденциозне ревизије историјских догађаја, демагошка и пропагандна злоупотреба њихових јубилеја и уопште политизација историјских тема, путем распламсавања националних осећања и опасних националистичких страсти, могу да угрозе мир и стабилност, а онда се све пратеће импликације, сасвим сигурно – јер нас управо историјско искуство тако учи – не могу до краја предвидети.

ЛИТЕРАТУРА

Албвакс, Морис, Друштвени оквири памћења(прев. Оља Петронић), са Поговором Павла Миленковића, Mediterranean Publishing, Нови Сад, 2013.

Албваш, Морис „Колективно и историјско памћење“ (у: Maurice Halbwachs, La Mémoire collective, Presses Universitaires de France, Paris, /1950/ 1968, стр. 35–79), са француског превео Аљоша Мимица, Реч: Часопис за књижевност и културу, и друштвена питања, http://www.b92.net/casopis_rec/56.2/pdf/04.pdf (01/03/2020), стр. 63–82.

Асман, Јан, Култура памћења, Просвета, Београд, 2011.

Assmann, Jan, “Communicative and cultural memory”, у: Astrid Erll, Ansgar Nünning (eds.), Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook, Walter de Gruyter, Berlin, 2008, стр. 109–118.

“Council of Europe’s work on Hate Speech”, Council of Europe, <https://www.coe.int/en/web/no-hate-campaign/coe-work-on-hate-speech>(02/03/2020).

European Convention on Human Rights, 4. November 1950, Rome, Council of Europe, <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression> (29/02/2020).

„Говор мржње: Појам и национални правни оквир“, www.yucom.org.rs (01/03/2020).

“Hate Speech” Definitions, Dictionary.com, <https://www.dictionary.com/browse/hate-speech?s=ts> (01/03/2020).

“Hate Speech”, одредница у: Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/english/hate-speech> (01/03/2020).

Herz, Michael, Molnar, Peter (eds.), *The Content and Context of Hate Speech: Rethinking Regulation and Responses*, Cambridge University Press, New York, 2012.

Хобсбом, Ерик, Рејндер, Теренс (ур.), *Измишљање традиције*, Библиотека XX век, Књижара Круг, Београд, 2011.

Милошевић, Зоран, „Компаративна анализа ставова ‘Дневног аваза’ о Европској унији и Турској за период од 1. септембра до 10. новембра 2013. године“, Политичка ревија, бр. 4, Београд, 2013.

Милошевић, Зоран, Мировић, Александра, „Етно-конфесионални идентитет Срба у ‘Дневном авазу’ (за период од 23. јуна до 31. децембра 2012. године)“, у: Зоран Милошевић, Живојин Ђурић (ур.), *Национални идентитет и религија* (Зборник радова са истоимене међународне научне конференције), Институт за политичке студије, Београд, 2013, стр. 205–244.

Милошевић, Зоран, Мировић, Александра, „Медији уочи стогодишњице Великог рата: Компаративна анализа садржаја Росијске газете, Дневног аваза, новина Дојче Веле и јавног сервиса ВВС (електронских издања) о Првом светском рату током прве половине 2014. године“, у: Живојин Ђурић, Милош Кнежевић (ур.), *Србија и политика великих сила 1914–2014*. (Зборник радова, Едиција Расправе, књ. 6), Институт за политичке студије, Београд, 2014, стр. 427–466.

Мировић, Александра, „Јавност и медији у условима развијеног цивилног друштва“, Српска политичка мисао, вол. 16, бр. 1–2/2006, ИПС, Београд, 2006, стр. 197–212.

No Hate Speech Youth Campaign, Council of Europe, <https://www.coe.int/en/web/no-hate-campaign> (02/03/2020).

Olick, Jeffrey K., Vinitzky-Seroussi, Vered, Levy, Daniel (eds.), *The Collective Memory Reader*, Oxford University press, New York, 2011.

Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to member states on “hate speech”, adopted on 30 October 1997 (at the 607th meeting of the Ministers’ Deputies), Committee of Ministers, Council of Europe.

Roediger, Henry L., Abel, Magdalena, “Collective memory: A new arena of cognitive study”, *Trends in Cognitive Sciences*, Vol. 19, No. 7, 2015, стр. 359–361.

Roediger, Henry L., Wertsch, James V., “Creating a new discipline of memory studies”, *Memory Studies*, Vol. 1, No. 1, January 2008, стр. 9–22.

Вуд, Ненси, „Памћење и цивилно друштво“, у: Вукашин Павловић (ур.), *Потиснуто цивилно друштво*, Еко центар, Београд, 1995, стр. 169–176.

Waldron, Jeremy, “Hate Speech and Political Legitimacy”, у: Michael Herz, Peter Molnar (eds.), *The Content and Context of Hate Speech: Rethinking Regulation and Responses*, Cambridge University Press, New York, 2012, стр. 329–340.

Waldron, Jeremy, *The Harm in Hate Speech*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts; London, England, 2012.

Weinstein, James, “Hate speech bans, democracy, and political legitimacy”, *Constitutional Commentary*, Vol. 32, Issue 3, 2017, стр. 527–583.

Медијска документа

„BBC: Десет тумачења – ко је крив за Први светски рат“, извор: Тањуг, Политика, 12.02.2014, <http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/BBC-Deset-tumacenja-ko-je-kriv-za-Prvi-svetски-rat.lt.html> (28.06.2014).

„Брука и срамота: BBC исмева Сарајевски атентат и жртве Првог светског рата (ВИДЕО)“, 28. јун 2014 <http://dnevno.rs/vesti/129910-bruka-i-sramota-bbc-ismeva-sarajevski-aten-tat-i-zrtve-prvog-svetског-rata-video.html> (28.06.2014).

Ћорбо – Зећо, А., „Historičari protiv glorifikacije. Gavrilo Princip između Kusturice i činjenica“, Dnevni avaz, 21.01.2014, <http://www.avaz.ba/vijesti teme/gavrilo-princip-izmedju-kusturice-i-cin-jenica>,

„Да ли је Тријанон био толико неправедан?“ (интервју са Кристијаном Унваријем; разговор водио Кено Ферзек), Дојче веле, 24.03.2014, <http://www.dw.de/da-li-je-trijanon-bio-toliko-npravedan/a-17515925> (03.05.2014).

Елков, Игоръ:, „Дело Принципа, 100 лет назад началась Первая мировая война“, Российская газета – Неделя, №6274 (2), <http://www.rg.ru/2014/01/09/pistolet.html>.

EvropljanipješaćepovodomstogodišnjicePrvogsvjetskograta“, Dnevni avaz, 08.05.2014, <http://www.avaz.ba/globus/europa/evropljani-pjesace-povodom-stogodisnjice-prvog-svjetskog-rata>.

Фон Липке-Шварц, Марк „Француско-немачки пропагандни рат“, Дојче веле, 09.06.2014 <http://www.dw.de/francusko-nemački-propagandni-rat/a-17693050> (20.06.2014).

Фон Липке-Шварц, Марк, „Казни Боже Енглеску“, Дојче веле, 16.06.2014, <http://www.dw.de/kazni-bože-englesku/a-17709391> (20.06.2014).

„GledamtajpadKusturice!“, <http://www.avaz.ba/vijesti/intervju/gledam-taj-pad-kusturice>., „Istorija u mozgu, srcu, genima i kostima“, Дојче веле, 23.06.2014, <http://www.dw.de/istorija-u-mozgu-srcu-genima-i-kostima/a-17729435> (28.06.2014).

Huseinović, Samir, „Atentatkoji jepromijeniosvijet“ (рубрика: „1914–2014. Uzroci i posljedice“), Dojče vele, 30.01.2014, <http://www.dw.de/atentat-koji-je-promijenio-svijet/a-17395311> (24.04.2014).

„KarlHabsburg-Lothringenza ‘Guardian’: Unukastrougarskogcara: IdaPrincipnijenipucao, ratbisvakakopočeo“, Dnevni avaz, 15.01. 2014, <http://www.avaz.ba/globus/europa/unuk-astrougarskog-cara-i-da-princip-nije-pucao-rat-bi-svakako-poceo>.

Лачан, Томас, „Кинески радници у Првом светском рату“ (рубрика: „Велики рат: Сто година после“), Дојче веле, 23.06.2014, www.dw.de/kineski-radnici-u-prvom-svetskom-ratu/a-17728917 (27.06.2014).

Maksimović, Marina, „Borba protiv nacionalizma na prvom mjestu“ (рубрика: „1914–2014. Uzroci i posljedice“), Dojče vele, 16.04.2014, <http://www.dw.de/borba-protiv-nacionalizma-na-prvom-mjestu/a-17573842> (24.04.2014).

Мазумдару, Сринивас, „Гурке у Првом светском рату“, Дојче веле, 19.05.2014, <http://www.dw.de/gurke-u-prvom-svetskom-ratu/a-17644886> (27.06.2014).

Нарышкин, Сергей, „Вернуть историю“, <http://www.rg.ru/2014/04/15/narishkin.html>.

Нумановић, Емир, „Поглед из Беча на Први Numanović, Emir, „Austrijase odreklasvojebosanskeprošlosti?“ (рубрика: „1914-2014: Uzroci i posljedice“), Dojče vele, 13.03.2014, <http://www.dw.de/austrija-se-odrekla-svoje-bosanske-pro%C5%A1losti/a-17487396> (05.04.2014).

светски рат“, Дојче веле, 31.03.2014, <http://www.dw.de/pogled-iz-beča-na-prvi-svetski-rat/a-17531643> (05.04.2014).

Numanović, Sead, „MarkoAtilaHoare, historičaripolitičkianalitičar: Neračunajtenapomoć Zapada“, Dnevni avaz, 12.01.2014, <http://www.avaz.ba/vijesti/intervju/ne-racunajte-na-pomoc-zapada>.

Пападимитриу, Јанис; Рошчић, Дијана, „Национална шизма у сенци Великог рата“, Дојче веле, 10.03.2014, <http://www.dw.de/nacionalna-sizma-u-senci-velikog-rata/a-17484978> (05.04.2014).

Пиштало, Владимир, „Гаврило и Франц“, Дојче веле, 13.02.2014, <http://www.dw.de/gavrilo-i-franc/a-17423990> (03.05.2014).

Пиштало, Владимир, „Фердинанд и Принципа“, Дојче веле, 12.02.2014, <http://www.dw.de/ferdinand-i-princip/a-17423902> (03.05.2014).

„Rap Battle- WW1 Uncut – BBC“, Jun 24, 2014, <http://www.youtube.com/watch?v=kCEUZ4rFiac> (28.06.2014); <http://www.bbc.co.uk/ww1> (28.06.2014).

„‘37 дана’ који су променили свет: ВВС мини-серија о Првом светском рату на РТС“, 26. jun 2014, <http://www.novosti.rs/vesti/spektakl.147.html:497860-BBC-mini-serija-o-Prvom-svetском-ratu-na-RTS> (28.06.2014).

„Скандалозна пародија: ВВС представио Принципа као вулгарног убицу! (ВИДЕО)“, ВКТВNEWS, 28.06.2014, <http://bktvnews.com/skandalozna-parodija-bbc-predstavio-principa-kao-vulgarnog-ubicu-video/> (28.06.2014).

Соколу, Сенада; Рошчић, Дијана, „Први светски рат у сенци рата за независност“, Дојче веле, 17.02.2014, <http://www.dw.de/prvi-svetски-rat-u-senci-rata-za-nezavisnost/a-17437746> (05.04.2014).

Шлис, Геро; Бојић, Саша, „Заборављени Први светски рат“, Дојче веле, 07.04.2014, <http://www.dw.de/zaboravljени-prvi-svetски-rat/a-17531642> (03.05.2014).

Штефанеску, Кристијан, „Заједничка историја, тумачења – различита“ (рубрика: „Велики рат: Сто година после“), Дојче веле, 28.04.2014, <http://www.dw.de/zajednička-istorija-tumačenja-različita/a-17595107> (03.05.2014).

„World War One at Home“, BBC, <http://www.bbc.co.uk/programmes/p01nhwgx> (30.06. 2014).

„WW1 Uncut 9. Myths & Confusion“, BBC, Jun 19, 2014, www.bbc.co.uk/player/episode/p0211z9k/ww1-uncut-9-myths-confusion (28.06.2014).

**Зоран Милошевич
Александра Мирович Јанкович**

**ВЕЛИКАЯ ВОЙНА И (НЕ)КУЛЬТУРА
ПАМЯТИ В СМИ
ЯЗЫК ВРАЖДЫ СКВОЗЬ ПРИЗМУ
ФАЛЬСИФИКАЦИИ ИСТОРИИ И
ДЕЙСТВИЕ ПРОПАГАНДЫ**

Резюме

В начале статьи дается краткий обзор понятия культура памяти и связанных с этой культурной категорией концептов, таких как коллективная память народа и преодоление собственного прошлого. Потом обращается отдельное внимание на роль СМИ в развитии и сохранении культуры памяти. Но указывается и на некоторые случаи, в которых СМИ под предлогом сохранения памяти о важных исторических событиях на самом деле проводят фальсификацию истории и пропагандное действие с отчетливым употреблением языка вражды, поэтому приходится к выводу, что речь скорее идет о некультуре, чем о культуре памяти. Потом представляются результаты эмпирического исследования о различном подходе определенных СМИ к культуре памяти в контексте Первой мировой войны. Речь идет о сравнительном анализе содержания «Российской газеты», «Дневного аваса» и два западных СМИ – немецкой газеты «Deutsche Welle» и британской медийной корпорации Би-Би-Си из первой половины 2014 года как выборки для исследования медийных документов, значимых как для разъяснения вопроса их медийного влияния, так и самой роли в Первой мировой войне тех государств, из которых эти СМИ, и интересы которых они нередко отстаивают и поэтому оттуда приходят сегодняшние (повторные) толкования данной

войны. Анализ и оценка данных медийных документов несомненно вносит значимый вклад в рассматривание значимых медийных перспектив в современном мире на примере медийной тематизации Первой мировой войны и представления информации о событиях, сопровождающих годовщину 100-летия покушения в Сараево и начала первой в истории тотальной войны. Анализ показывает, что в то время как у некоторых СМИ, как например у «Российской газеты», профессиональный и вообще говоря положительный подход к данной теме и тем самым они представляют хороший пример роли СМИ в развитии и сохранении культуры памяти, другие СМИ, например «Дневни аваз», характеризует отрицательный подход, потому что их стиль примитивный, таблоидный, пропагандный, с задействованными элементами языка вражды, относительный и в функции осуществления ежедневных политических целей. Помимо этого, в ходе анализа было установлено, что есть такие СМИ, как «Deutsche Welle» и Би-Би-Си, подход и содержание которых характеризует двойственность, потому что в некоторых аспектах и случаях их характеризуют очень положительные элементы, но непрофессионализм, неэтичность и другие отрицательные моменты не всегда удается избежать.

Ключевые слова: Культура памяти, Первая мировая война, Европа, Босния и Герцеговина, Сербия, Россия, Германия, Великобритания, СМИ, язык вражды, история, идентичность, политика.
